

OSZTROLENKA CSILLAGA.

Bem tábornok élete.

Irta: Hory Etelka.

I.

1-ső közlemény.

Magyar-lengyel Kapcsolatok.

A MAGYARORSZÁG és Lengyelország között több mint ezer éve fennálló kapcsolatokat a történelem folyamán a közös politikai célok, a két ország szabadságáért küzdő nemzeti hősök kiontott vére szentesítette. Bár a magyar és lengyel nemzet között nincsen faji rokonság (a magyar finn-ugor, a lengyel szláv faj), a történelmi alakulatok századokon át mind közelebb hozták egymáshoz a két hasonló lelki alkatú és kulturájú nemzetet.

A történelmi kapcsolatok alapjául szolgáló lelki közösség már úgy szólván a két nép bölcsőjénél kezdődött, a kereszténység felvételének nagy lelkievolúciót megindító ünnepélyes momentumában. A magyarság hit-térítőinek egyike — Szent Adalbert püspök — lengyel volt. A magyar szent koronához is lengyel legenda fűződik. E szerint a Szent István koronáját Piaszt Miksa lengyel herceg részére készítette volna II. Sylvester pápa, akinek álmában az Úr követe azt az utasítást adta, hogy ne Piaszt Miksának, hanem István magyar királynak küldje a koronát.

Géza fejedelemnek Miciszláv lengyel fejedelem nővérével, Adelheid-del, kötött házassága a kezdete annak az összeköttetésnek, amely Árpád nemzetét Piaszt népével annyi századon át összefűzte. Ettől kezdve a magyar és lengyel uralkodócsaládok tagjai gyakran kötöttek egymással házasságot. IV. Béla király öccse, Kálmán herceg is a Piaszt-házból nősült. Róbert Károly magyar király is házassága révén került összeköttetésbe a Piaszt-dinasztiával, amennyiben Erzsébetet, Ulászló lengyel király leányát vette nőül, aki anyja volt Nagy Lajos magyar királynak.

Nagy Lajos uralkodása alatt a magyarok már fegyveres támogatást is nyújtanak a lengyeleknek. Kázmér lengyel király a litvánok támogatása ellen kért és kapott segítséget Nagy Lajostól.

Kázmér halálával kihalt a Piaszt-uralkodóház és Nagy Lajos nyerte el a lengyel koronát, aki mert fiú örökösei nem voltak, keresztülvitte a lengyel nemességnél a leány örökösödési jogot. A lengyel rendek Nagy Lajos fiatalabb leányát, Hedviget, választották meg királynak. Hedvig Vilmos osztrák herceg menyasszonya volt, de mivel a lengyelek nem óhajtottak osztrák herceget a lengyel trónon, a 12 éves Hedvig a lengyelek kívánságára Jagelló litván fejedelemnek nyújtotta kezét. Jagelló, ígérete szerint, egész dinasztiájával áttért a keresztény hitre és a kereszttségben az Ulászló nevet nyerte. Ezzel a házassággal Hedvig, aki dédanyja után az Árpád nemzettség leszármazottja volt, a Jagelló-dinasztia ősanja lett.

Hedvig, nagy fiatalsága ellenére is, fontos politikai szerepet vitt férje oldalán.

A lengyel nemzet hálás kegyelettel őrzi a fiatalon elhunyt királyné emlékét, kit az egyház boldoggá avatott.

Míg Lengyelország Litvániával egyesülve a Jagellók alatt hatalmas

birodalomná fejlődött, azalatt Magyarországon minden tekintetben visszaesés és hanyatlás állott be.

A Jagelló-házból származó II. Lajos alatt a mindjobban terjedő török hatalom a nagy nemzeti gyászhoz — a mohácsi vészhez vezetett.

A Jagelló királyi család kihalása után sokáig interregnum volt Lengyelországban.

A két nemzetet összefűző baráti összeköttetésnek mintegy emléköve a XIV. századból fennmaradt intelem: «Őrizkedjete magyar urak és ti lengyel urak minden szakadástól és azon szövetség megszegésétől, amely a két ország szent patrónusa alatt kötött és hosszú éveken át tiszteletben tartatott, mert ha ez ellen vétkeztek, magatokra vonnátok az Isten és a szent patrónusok méltó haragját és szerencsétlenséget hoznátok honfitársaitokra is, mert nem helyénvaló a szomszédok közötti viszálykodás. Ellenkezőleg, kölcsönösen kellene egymást támogatnotok és közös erővel kellene védekeznetek ellenségeitekkel szemben». Ez az irányadó hang uralkodott Magyarországon és Lengyelországban a XIV. században.

A régi tradíciókból fakadó harmóniának a történelmi láncszemeken kívül erős alapja van a két nemzet közös eszmevilágában.

A lelkiközösségben látjuk a magyaráztat annak a körülménynek is, hogy már az Árpád-házi királyok életében a magyar uralkodó családok tagjai, mint Szent István bátyja, Gyula, majd I. Béla király, később fiai Lengyelországba menekültek, viszont a lengyelek sokszor kerestek és találtak politikai okok miatt menedéket a vendégszerető baráti Magyarországon.

A történelem folyamán a két nép között állandóan kölcsönös szolgálatok mélyítették ki a százados barátságot. Már vakmerő Boleszláv a magyarok segítségére jött András és Salamon királyaink ellen. A lengyelek Zsigmond alatt Magyarorszáért küzdöttek, viszont a magyarok a lengyel érdekekért harcoltak a német lovagrend és a litvánok ellen, Nagy Lajos idejében és később Báthory István lengyel királysága alatt.

Lengyelországban a hosszasan tartó interregnumnak, 1545-ben, a varsói országgyűlés vetett véget, amikor a lengyel nemesség Izabella királynő nővérét, Annát, kiáltotta ki királynak azzal a feltétellel, ha az erős párttal bíró Báthory Istvánnak nyújtja a kezét.

A messzi Erdélyország fejedelmének, Báthory Istvánnak, a krakkói székesegyházban nagy ünnepségek között tették fejére a lengyel koronát. Közel tizenegy esztendei uralkodása Lengyelország történetének egyik legnagyobb korszaka. Báthory Istvánnak lengyel királlyá való választása nagyjelentőségű esemény a magyar történelemben is, mert a király személyén keresztül, a maga külön nemzeti életével és politikai céljaival, Erdély is bekapcsolódott a magyar-lengyel szövetségbe.

A cár, a lengyelek könyörtelen ellensége, nem ismerte el Báthory lengyel királyságát, de Báthory vitészségével, nagy tekintélyével s magyar segítséggel érvényt szerzett jogainak és békére kényszerítette őt.

A nagy tettekre született uralkodó erőssé és hatalmassá tette Lengyelországot. Róla mondják a lengyelek, hogy «bár sohase született volna, vagy ha született, sohase halt volna meg».

Egy híres lengyel író úgy nyilatkozott róla, hogy nála szentebb, nagyobb és kegyesebb királya nem volt Lengyelországnak. Rendkívüli uralkodói érdemeivel dicsőséget szerzett a magyar névnek és az erdélyi

fejedelemségnek. Olyan politikai elveket iktatott a nemzet lelkébe, amelyeknek felemelő hatása évtizedek múlva is megnyilatkozott úgy a lengyeleknél, mint a magyaroknál. Hogy mennyire átérezte nemes hivatását, amely Lengyelországban reá várt, legjobban bizonyítja a Przemyslnél a nemesség üdvözlő szavaira mondott válaszbeszéde: «Nem az uralomvágy vezetett engem Lengyelországba, hanem a rendeltetés, a mindenható Isten akarata, hogy nektek annyi zavar és egyenetlenség között segélyetekre legyek. Elhagytam testvéreimet, barátaimat, szeretett hazámat, s amily gyorsan lehetett, siettem tihozzátok. A szeretetet, amellyel fogadtok, hálás szívvel veszem s kérem Istent, tartsa meg azt számomra mindvégig. Jól tudom, hogy sokkal tartozom a lengyel nemességnek, főkép a kisorosznak, s midőn ezért köszönetet mondok, egyszersmind kérni és inteni akarlak, hogy vessetek véget minden egyenetlenségnek és egymás iránti gyűlöletnek, egyesüljete a testvéri szeretetben mindannyian!»

Ő, aki folyton alkotott, teremtett tudományos és kulturális téren is, uralkodásának nagyszabású tervét, az európai béke megszilárdításáért folytatott munkáját, egy törökellenes liga megalakulását már nem fejezhette be.

Halála után svéd hercegek kerültek a lengyel trónra.

Ha a magyar-lengyel testvéri viszony kicsit meglazult is, az erdélyi fejedelmek politikai aspirációi, a változó politikai alakulatok szerint megújuló lelkesedéssel fordultak a lengyel trón felé.

A XVII. században Erdély Közép-Európa fontos tényezőjévé vált. A Magyar- és Lengyelországban egyidejűleg megindított ellenreformáció rendre kiszorította a protestánsokat a politikai életből. Az ilyen módon háttérbe került protestánsok fejedelmeik esetleges lengyel királyságától remélték a politikai életben való érvényesülésüket a családi okokon kívül, ezek a vallási indító okok játszották a főszerepet Rákóczi György jelöltségénél a lengyel királyi trónra. Lengyelországban Radzivill herceg hathatós eszközökkel igyekezett elősegíteni Rákóczi jelöltségét.

A herceg szerint IV. Zsigmond óta a protestánsok helyzete tűrhetlenné vált, nekik olyan királyra volt szükségük, amilyen Báthory István volt.

«De hol van az az ország, amely olyan fejedelmet termelt Felsőeden kívül — mondta Radzivill. — Az összes fejedelmek között nem ismerek más hasonlót, amiért is nagy szerencsének tartanám országunkra nézve, ha mostani királyunk halála után az Istenek Fenségedet nekünk ajándékoznák».

Mivel Ulászló lengyel király is felvetette egy törökellenes európai szövetség eszméjét, a herceg azt ajánlotta Rákóczinak, hogy ügyének azzal használna legtöbbet, ha Ulászlónak a török ellen irányuló vállalkozását szövetségével támogatná.

Rákóczi, aki már természetétől fogva gyűlölte a törököt és a porta iránta tanúsított ellenszenvét is lépten-nyomon tapasztalta, készséggel csatlakozott Ulászlóhoz, de a varsói országgyűlésen a rendek tiltakoztak a török háború ellen. A többség feleslegesnek tartotta Ulászló koalícióját.

Rákóczi főudvarmesterét, Bethlen Ferencet, küldte Lengyelországba, 1690-ben, a szövetség megkötése végett, de a Bethlen követsége nem elégitette ki a Rákóczi várakozását.

A vallási villongások még jobban eltérítették a lengyeleket a koalíciótól. Az interregnum alatt a diplomáciai érintkezés Lengyelországgal ugyancsak megszakadt, így Rákóczi nem értesült idejében a varsói gyűlésről,

követei elkésve érkeztek meg. Az Ulászló haláláról talán szándékosan elkésve kapta a hivatalos értesítést, tehát nem léphetett fel mint hivatalos jelölt.

A folytonos eredménytelenség arra kényszerítette, hogy maga helyett fia, György részére igényelje a lengyel koronát. Elhatározását még jobban megérlelte a fia és az özvegy lengyel királyné között felmerült házassági terv.

Azonban Rákóczinak közbejött halála ezeket a kombinációkat mind keresztül húzta.

II. Rákóczi Györgynek, amikor atyja után Erdély fejedelmi székét elfoglalta, első gondolata az volt, hogy folytassa atyjának a lengyel korona megszerzése érdekében kifejtett tevékenységét.

Károly Gusztáv svéd király biztatására háborút indított a lengyel király ellen.

Diadalmasan nyomult előre, hadaival bevette Krakkót és Varsót, de a svéd segítség visszavonulása miatt vereséget szenvedett. Mivel a törökök akarata ellenére indította meg a háborút, a szultán megfosztotta az erdélyi fejedelemségtől. Rákóczi fegyveres úton akarta jogát visszaszerezni, de a török hatalommal szemben gyengének bizonyult.

Unokája, II. Rákóczi Ferenc, nem folytatta apái küzdelmét a lengyel királyság elnyeréséért. Hiába ajánlották fel neki a lengyel koronát, nem fogadta el. Üldözői elől ő is a baráti Lengyelországban talált menedéket és politikailag itt készítette elő a magyar felkelést. Előtte egy szent cél lebegett: kivívni nemzete szabadságát és ezért a célért nemcsak egy királyságot, de egész életét feláldozta.

Rákóczi dicsőséges korát Magyarországon a Habsburgoknak minden nemzeti törekvést elnyomó uralma követte, Lengyelországban a nagy svéd háborút követő politikai viszályok, Oroszország fizetett ügynökeinek bomlasztó munkája szinte tervszerűen készítette elő az orosz-porosz-osztrák beavatkozást. Az egyesült porosz-orosz-osztrák hatalom 1772-ben felosztotta Lengyelországot, amely egyideig olyan nagy szerepet játszott Európa történelmében.

A nagy nemzeti hős, Kosciuskó, vezetése alatt a lengyelek tovább küzdöttek ugyan, de nem menthették meg Lengyelországot az 1792-iki második s az 1795-ben bekövetkezett végleges felosztástól. Napoleon idejében a lengyelek a győzelmes francia császár segítségével próbálták kivívni függetlenségüket. Napoleon a cár unszolására sem volt hajlandó lemondani Lengyelország védelméről. Megalapították a varsói fejedelemséget, de a szerencsétlen moszkvai hadjárat, a gyászos vereség megállította diadalútjában a győzelmes császárt és halálra sebezte a magasan repülő francia sást. Napoleon bűnös megsemmisítette Lengyelország nemzeti törekvéseit.

Az elnyomatás hosszú évtizedei még csak jobban kifejlesztették a lengyelekben a nemzeti érzést. A nemzet sóvárogva várta az időt, hogy megint fegyvert foghasson szabadsága kivívásáért.

A magyarok és lengyelek között fennálló évszázados barátságot még bensőségebbé tette az a rokonszenv, amellyel a bécsi kormány üldözése elől menekülő lengyeleket a magyarországi vendégszerető kúriákon fogadták. Szinte minden úriháznak meg volt a maga lengyele, akit még a hatóságokkal szemben is megvédett.

Deák Ferenc is szívén viselte Lengyelország sorsát és egyik levelében közölte, hogy az országgyűlés foglalkozni kíván az elnyomott lengyel nemzet ügyével.

A lengyelek iránti lelkesedés hatotta át 1832-ben a magyar országgyűlést. Balog János barsi követ hivatkozván 36 vármegye feliratára, azt indítványozta, «hogy Ófelsége kéressék meg, hogy a most mindent elintéző diplomáciai úton eszközölné a közbenjárásával a nemzetek sorából kitörölt lengyel nemzetet hamvaiból feltámassza». Erre az ellenpárt szónoka, Andrassy József, a történetkebe való belenyugvást hangsúlyozta, mert — úgymond — «nemzetek lesznek, nemzetek vesznek». Deák Ferenc válaszbeszédében az egész magyar nemzet érzését tolmácsolta, mikor azt mondta: «nemzetek lesznek — nemzetek vesznek, de ez nem ok arra, hogy a végveszély örvényében küzdő nemzetet hidegen nézzük és a lehetőségig ne segítsük». Deák Ferenc indítványát azonban Bécs nyomása alatt a rendek nem fogadták el.

Kossuth Lajos lengyelbarát politikája is a lengyel nemzet törekvését pártolta. Hogy mennyire bízott Kossuth Lajos Lengyelország feltámadásában, azt örökszép sorai is bizonyítják: «Irtják, mint az erdőt, de a dülő fák virágporából, a földbeszakadt gyökérszálakból új erdő nő!»

A magyar szabadságharc kitörése új reményeket ébresztett a lengyelekben. Kossuth híres beszéde után «a lengyel kérdés magyar kérdés» s ez még jobban népszerűsítette a lengyel-magyar összetartozás gondolatát. Lengyelországban megindult a szervezkedés légiók alakítására. A magyar nemzeti mozgalom élénk visszhangra talált Lengyelországban, egy közös gondolattól dobbantak meg a szívek, kivívni az elnyomott ország szabadságát.

A Magyarországból érkező rossz hírek még csak jobban megérlelték a lengyelek elhatározását, hogy a függetlenségi harcban Magyarország mellett harcoljanak.

Windischgraetz, mint a császári seregek főparancsnoka, Gedeon, Urbán hadai már Erdélybe nyomultak. Kolozsvár, Erdély fővárosa elesett.

Az aggasztó erdélyi hírek nagy nyugtalanságot okoztak Magyarországon. Erdély mindig mentsvére volt a megtámadott magyar szabadságnak. Ha Erdély elveszett, akkor vége a magyar szabadságharcnak is. Ennek a gondolatnak a valóraválása a legbátrabb szíveket is megremegettette. Annál nagyobb volt az ok az aggodalomra, mert köztudomású volt, hogy nincsenek képzett vezetők. A régi osztrák szellemben nevelt generálisok nem értették meg az elnyomott magyarság helyzetét és ezért nem voltak alkalmasak a nemzeti feladatok végrehajtására. Pedig Erdélynek az idegen hadsereg megszállása alól való felszabadítása nagy és döntő fontosságú feladat volt.

Kossuth mondása ott élt minden magyar ember lelkében:

— Erdély Magyarország jobbkeze és ha elvesz a jobbkez, utána pusztul az egész ország.

A százados történelmi és politikai összeköttetésen alapuló rokonszenv, amely a nemzeti megmozdulás időszakában újult erővel fűzte Magyarországot Lengyelországhoz, most egyszerre előtérbe hozta a testvér lengyel nemzet nagy szabadsághősének, Bem Józsefnek alakját.

Kossuth már a bécsi forradalom alatt összeköttetésben állott a lengyel vezérrel, aki felajánlotta szolgálatait Magyarországnak. Osztrolenka csillagának hőstetteit, az oroszok felett aratott győzelmeit már országszerte beszélték.

A Királyhágón túl is újraéledő reménységgel emlegették a nevét. Egy székely bizottság utazott fel Kossuthhoz, azzal a kéréssel, nevezzék ki Bem tábornokot az erdélyi sereg fővezérévé. A küldöttségnek Erdély siralmas helyzetéről tartott beszámolója még jobban megérlelte Kossuth lelkében az elhatározást, hogy Bem tábornokra bizza a fővezérséget.

Ha a lengyel emigrációnak Pesten részben orosz ügynökökből álló delegációja, a Bem személye ellen irányuló propaganda és az ellene elkövetett merénylet egy ideig késleltette is, de nem változtatta meg Kossuth elhatározását. Decemberben sürgőnyileg tudatta gróf Teleki Sándor kormánybiztossal, hogy Bem tábornokot az erdélyi hadsereg főparancsnokává nevezte ki. Ez a kinevezés volt a prológusa az eleinte diadalmas, majd vérbefojtott erdélyi szabadságharcnak.

II.

Bem a magyar szabadságharcban.

BEM JÓZSEF, az «osztrolenkai hős», Erdélyország «Bem apó»-ja, ősnemes család sarja, akinek már dédapja is, Bem-Kosbán Jakab gróf, mint magyar főnemes a magyar szabadságért harcolt és a Thököly-féle összeesküvés után vándorolt ki Lengyelországba. A dédapjától nem örökölt magyar földet, mert Kosbánvárat, az ősi birtokot, «a felkelő magyar» kényszerkivándorlása után a császárhű Esterházy herceg, Bem Jakabné nagybátyja, egyszerűen bekebelezte az Esterházy hercegi család birtokába. De ha a magyar földből egy parányi rögöt sem kapott a dédunoka, magyar vért mégis örökölt, és amikor a legnagyobb szükség volt rá Magyarországon, akkor az a csepp magyar vér megszólalt a késői utód szívében és a magyar szabadságharc történetében páratlanul álló nagy tettek elkövetésére ösztönözte.

Bem-Kosbán Jakab nem térhetett vissza hazájába, de fia, Bem-Kosbán József, a 36-os években ellátogatott Magyarországra. Oda húzták a családi hagyományok, a magyar föld, amely hiába cserél gazdát, olyan ereje van a szívek felett, hogy messzi határokon túl is megérzik a hívogató hangját. Bem József sem tudott ellenállani ennek a hangnak, felkereste a szülei birtokát, reménykedve, hogy ha ő nem, legalább a fia lesz egyszer Kosbánvár ura. De minden igazságos joga mellett sem tudta visszaszerezni az ősi birtokot.

A livlándi királyi fővadászmester szerencsés ember volt, aki szinte mindent elért az életben, amit akart, de ennek a vágyának a beteljesülését a Sors megtagadta tőle. Egész életén át lelkes híve volt Leszczinszky Szaniszlónak, az «árnyék király»-nak. A szerencsétlen királyhoz való határtalan ragaszkodása készítette arra, hogy az édesatyjától örökölt birtokát adóssággal terhelje meg és minden pénzét a királyi párt erősítésére fordítsa, sőt később a száműzetésbe is elkísérje a királyt.

Ettől a két mélyen gyökerező érzéstől eltekintve, könnyű, vidám életet élt. Feltűnően szép férfi volt, a nők rajongtak érte.

Első feleségével szép birtokot kapott, amely azonban, mint a Holtow-család birtoka, feleségének, az utolsó Holtownak halálával más kézbe került. A megterhelt kis birtok jövedelme nem volt elég ahhoz az életmódhoz, amelyhez Bem Jakab szokva volt, és csakhamar belátta, hogy csak egy vagyonos házassággal javíthat anyagi helyzetén. Ez a még mindig szép férfinak könnyen sikerült.

Kominski ezredes leánya, Viktória, szép vagyont hozott magával és egy év mulva fiú örökös is adott a Bem családnak. A családi élet örömei, felesége féltékenysége ellenére is, kielégítették, de a véletlen úgy hozta magával, hogy gyakran kellett ellátogatni Lembergbe az ottani házuk miatt. Itt

ismerkedett meg, nagyon romantikus körülmények között, egy feltűnően szép, fiatal patricius leánnyal, az olasz származású Venino Johannával.

A nagy rang és korkülönbség nem tudta megakadályozni a szerelmi idillt, amely házassággal végződött. A fővadászmester és Venino Johanna fia, András, mint utolsó ivadék, a Bem-család nevét örökölte, de előnév nélkül. Bem András is megkapta azokat a nemesi jogokat, amelyek a régi lengyel köztársaságban már néhány száz év óta kijártak a Bem-család nemesi ágának. Bem Jakab magyar érzelmeit egész életén át hűségesen megőrizte. Végrendeletében is meghagyta, hogy díszmagyarban temessék el, mert életének legünnepélyesebb perceiben is díszmagyart viselt a lengyel kantus helyett.

Bem József romantikus házasságából született fia, András, nem örökölte apja színes fantáziáját. Józan, reális gondolkozású volt, ezt már a pályaválasztásnál is bebizonyította. Nem vonzotta a királyi udvar fénye; a bírói pályát választotta. Bátyja segítségével előbb a lembergi püspöki ítélőszékhez, később Krakkóba, a nemesek bírói hatóságához nevezték ki. Majd Jeromos herceg jogi képviselője lett ugyancsak a Kosbán Vince révén, mint a tarnowi jószágainak bírósági megbízottja. Munkakörével kapcsolatban sokszor megfordult Tarnowban, ahol később kuriát is építtetett magának. Házasságát, a gazdag és előkelő családból származó Goluchowski Ágnessel, ugyancsak befolyásos bátyja, Kosbán Vince készítette elő.

A tarnowi udvarházban született 1794-ben a két nemzet hőse: Bem József.

Gyermekeveit úgy tölti, mint minden más gyermek, akit szerető szülők gyöngéd gondoskodása vesz körül. Azután jönnek az iskolai évek, az első gyermek-gondok. A kis Bem Krakkóban tanul, ahol különösen a matematikai tudományok iránti rendkívüli tehetségével az általános figyelmet egyszerre magára irányította.

1808-ban egy váratlan rokon látogatás kizökkenti az élenkeszű fiúcskát az iskolai évek egyformaságából. Bem Andrásnak, elhalt bátyjának fia, Bem-Kosbán Ferenc, Gusztáv Szaniszló királynak a gazdatisztje volt a látogató.

A fiatal gárdatiszt családját, kényelmes otthonát otthagyva, 1806-ban csatlakozott a Napoleon alatt a poroszok ellen küzdő lengyel légióhoz. Alig egy év múlva súlyos sebesülés következtében amputálni kellett a lábát és ezzel végeszakadt katonai pályafutásának. Ezenkívül mint hűtlen atlattvaló, aki az orosz-porosz hadsereg ellen harcolt, nem térhetett többé vissza volhiniai birtokára. Családjával Varsó egyik előkelő negyedében épült kis empire palotájában lakott.

A gárdatiszt, aki még teljesen az átélt háborús emlékek hatása alatt áll, Bem András békés udvarházában, a meghitt családi együttlétben, szabadfolyást enged háborús visszaemlékezéseinek és hallgatói előtt megjeleníteni a háborúk borzalmas, de színes képeit.

Az akkor már 14 éves Bem áhítattal lesi a szót a beszélő ajkáról. A serdülő fiú lelkében új korszak alakulni kezd. A gondtalan gyermekkor egyszerre elmaradt mögötte, tenniakarás, a hazáért való önfeláldozás égő vágyában ifjúvá serdült a gyermek. Még szorgalmasan tanult, de lelkileg már egészen belekapcsolódott a nagy evolúciók eszmevilágába.

Az ifjú tudatalatti megsejtései kezdtek valóra válni.

1809-ben Poniatovszki József herceg győztes hadai bevonultak Krakkóba. Bem József érezte, hogy életének fordulópontjához ért és valami ellen-

állhatatlan kényszertől hajtva, könyörögve kérte apját engedje meg neki, hogy ő is beállhasson a nemzeti hadseregbe. Az apa, aki nem akarta, hogy fia abbahagyja jól indult tanulmányait és aki végcélként fia részére is a komoly bírói pályáról álmódott, eleinte hallani sem akart a dolgról.

Bem-Kosbán Ferenc, aki mint katona jobban megérti az ifjú vágyát, hathatós pártfogásába veszi öccsét és rábeszéli az apát, hogy teljesítse fia kérését. Hogy a pályaválasztás miatt aggodalmaskodó apát megnyugtassa, azt is megígéri, hogy a háború befejezése után befolyásos sógorával rögtön elhelyezteti a fiút a varsói tisztiiskolában. Ez az ígéret lefegyverezte az apát is. A fiatal Bem Potocki László gróf lovastüzér ütegében az osztrákok ellen indult.

A lelkes fiatal tüzér rálépett arra az útra, amelyen később annyi dicsőséget szerzett.

A hadjárat nem tartott sokáig és Bem József már 1810 elején, mint fiatal hadapród, jelentkezik a varsói tiszti iskolában. Varsóban nagybátyja, Kosbán Ferenc házában ismerkedik meg ennek viruló szépségű 15 éves leányával, Rózával. A fiatal hadapród a rokoni összeköttetés révén mindennapos lesz a Kosbán palotában. A gyermekleány, a fiú lelkes terveit hallgatva, önkéntelenül is megérzi, hogy az a tüzerruhás nyulánk ifjú nagy tettek végrehajtására hivatott. A közös megérzéseken, meglátásokon egymásra talált szívek boldog tervezgetéséből állott ez a két esztendő, amit Bem József részben Varsóban, részben gróf Ostrowski lovas ütegénél töltött.

A háború kitörése 1812-ben elválasztja egymástól a fiatalokat.

A fiatal Bem a lengyel tüzérséggel harcol Napoleon zászlója alatt az orosz ellen. Majd Danzig hősi védelmében vesz részt, ahol nagyon kitünteti magát. Rapp marsall, a morengói hős, Danzig helyőrségi parancsnoka, a francia hadügyminiszter figyelmébe ajánlja a ritka képességgel bíró, vitéz fiatal Bem Józsefet. Az első babérok még jobban tüzelik a fiatal ember harci kedvét. Vitéz magatartása miatt 1813 december 20-án a becsületrend keresztjével tüntetik ki. De a hadigyőzelmek mámoros perceiben is, a háború véres képein keresztül is mindig maga előtt látja a szeretett leány viruló szép arcát.

Napoleon zászlója alatt harcoló bajtársaival 1819-ben tért vissza Varsóba. A boldog viszontlátás helyett rossz hírek vártak az érkezőre. Nagybátyja időközben meghalt és a titkos menyasszony, Róza, férjhez ment egy távoli rokonhoz, Ostoja Balicki orosz vezérkari kapitányhoz. Megismétlődött a háborús viszonyok közt gyakran előforduló eset.

Bem József Danzig alatt harcolt és a város körülrzése alatt a levelezés megszakadt a fiatalok között. 1813-ban, mikor az oroszok elfoglalták Lengyelországot, felbukkant a távoli rokon, Balicki kapitány, aki pártfogásába vette a Kosbán Ferenc halálával elárvult családot. Balicki kapitánynak rögtön megtetszett a szép leány, de Róza nem is vett róla tudomást. Ő csak titkos vőlegényét várta, akiről tudta, hogy Danzignál harcol. Ám a város már rég kapitulált és akik ott harcoltak, már visszatértek Varsóba. Nem tudta elképzelni, hogy mi történhetett unokafivérel.

Balicki, aki közben kosarat kapott Rózsikától, jól tudta, minek tulajdoníthatja a visszautasítást, csellel próbált célt érni. Egy barátja segítségével elhitette a leánnyal, hogy Bem József már megnősült. Kilépett a katonaságtól és Danzigban maradt. A fájdalmas csalódás után Róza, sértett női hiúságból, férjhez ment a kapitányhoz.

A kölcsönös kimagyarázkodás természetesen már nem segíthetett a helyzeten.

(Folytatjuk.)

OSZTROLENKA CSILLAGA.

Bem tábornok élete.

Irta: *Hory Etelka.*

2-ik közlemény.

Bem József keserű érzéssel eltelve utazott haza apja birtokára.

Később a volt jegyesek mégis kibékültek, Balicki kapitányt már nem köti le a felesége szépsége, unja az otthonát, víg, könnyelmű női társaságban tölti az életét.

Bem József Varsóba kerül és a gyermekkori szerelem a kiállott szenvedéseken keresztül újult erővel lángol föl az elválasztott szerelmesek szívében. A fiatalasszony bájos nőiessége, egész lényének finomsága annyira lebilincselik a fiatal tisztet, hogy minden szabad percét a Lesznó-utcai palotában tölti. A léha, könnyelmű férj mellett pedig a Bem József férfiassága, határozott egyénisége még nagyobb hatással van a fiatal asszonyra, mint volt annak idején a kis hadapród.

Bem József tüzértisztí egyenruhában, nyulánk alakjával különben is jól festett. De a külső tulajdonságok nem játszottak szerepet ennél a bensőség-teljes vonzalomnál, amely az asszonyt egykori vőlegényéhez fűzte. Ez az érzés akkor sem veszített az erejéből, mikor a tüzérségi laboratórium robbanása következtében a fiatal tiszt súlyosan megebesült és borzalmas sebforradások csúfitották el arcát. Erős szervezete gyorsan leküzdötte a súlyos égési sebeket okozta betegséget. A nyugtalan akarások, amelyek annak idején az ifjú lelkében forrtak, a szerencsétlen politikai alakulatok hatása alatt határozott, céltudatos tervekké érlelődtek a férfiban.

A harmadik felosztást követő időben, Miklós cár trónralépésével, Lengyelország helyzete még rosszabbra fordult. Constantin nagyherceg, mint főparancsnok, korlátlan hatalmat gyakorolt. Az ifjú Bem, Constantin nagyherceg zsarnokságán felháborodva, csakhamar nyugdíjaztatását kérte és atyjának birtokára vonult vissza.

Itt másik csalódás várt reá. Bem András, második feleségének befolyása alatt, első házasságából született legidősebb fia iránt teljesen közömbössé vált és főkép második házasságából született gyermekeit kedvelte. A mostohának sikerült az apát a fiúval teljesen összekülönböztetni.

A fiatal hadnagy elhagyta szülei házát és újabb katonai szolgálattételre jelentkezett.

Katonapályáján gyorsan halad. 1819-ben kapitánnyá, egy év múlva már őrnaggyá nevezik ki. Egy szakmunkájával katonai körökben általános elismerést keltett. Constantin nagyherceg a gyakorlati iskolába osztotta a fiatal őrnagyot és akaratla ellenére a tüzérségi tananyag helyettes előadójává nevezte ki. Mivel Bemnek ehhez a szolgálathoz semmi kedve sem volt, és ettől minden módon szabadulni igyekezett, magára vonta a nagyherceg haragját, aki büntetésből a lovas tüzérektől a gyalogos tüzérekhez helyeztette át.

Itt az orosz rendőrség lengyel hazafiúi érzelmei miatt állandó megfigyelés alatt tartotta. Az elnyomatás minden megaláztatását szenvedő lengyel lelkekben egyre jobban erősödő elégedetlenség titkos szervezetek alakítására vezetett, amelyek Lengyelország függetlenségének kivívását tűzték ki célul. Ezt a célt szolgálta a Lukaszinszky Valerian őrnagy, későbbi politikai fogoly

és vértanu vezetése alatt álló tisztiszervezet is. A kitűnően szervezett orosz rendőrség előtt semmi sem maradhatott titokban. Bem Józsefet is a tisztí összeesküvésben való részesedéssel vádolták és a gyanu alapján elfogták. Néhány hónapot töltött nehéz fogságban. «Szerencsére — írja emlékiratában — a lefoglalt írások semmit sem bizonyítottak, mert óvatosságból semmi olyant nem írtunk, ami a kormánzatnak a szövetség ellen bizonyítékul szolgálhatott volna».

A vizsgálat folyamán tehát nem tudtak semmi döntő bizonyítékot felhozni ellene, szabadonbocsátották, de fizetését a felére csökkentették. Bem ebből arra következtetett, hogy a nagyherceg kormánya alatt a katonaságnál már nem számíthat előmenetelre. Ki akart lépni a hadseregből, de végleges elbocsáttatását csak 1826-ban írta alá Constantin nagyherceg.

A kegyvesztés után most hosszabb időre el kellett válnia titkos jegyestől. Galíciai ágából származó egyik nagybátyjához, a szintén Bem nevű prelátushoz költözött, aki bérbeadta neki a Lemberg közelében lévő birtokát.

Bem falusi magányában különösen fizikai tudományokkal foglalkozott. Különb en ezt az időt csak átmeneti időszaknak tekintette és várta a pillanatot, amikor hazájának szüksége lesz a kardjára.

Nem kellett túlsokáig várnia. A XIX. század elejének eszme áramlatai felrúzták álmából a vén Európát. A szabadság eszméi, a népjogok, amelyek minden országban nagyobb és nagyobb tért hódítottak, diadalmasan hirdették egy új élet hajnalát. Az abszolutizmus és a reformtörekvések éles összeütközése az elnyomott népek nemzeti felkeléséhez vezetett. Ebbe a forrongó, káotikus világfelfordulásba sodródott bele Bem József az ő rajongó szabadságszeretetével, eszményi áldozatkészségtől áthatott lényével. 1831-ben kitört a lengyel szabadságharc. Bem otthagya Galiciát és a Grochow alatti ütközet napján megjelent Varsóban. Megérkezése napján Radzivil herceg, a fővezér, a lovasgárda tüzérütege parancsnokává nevezte ki. Ezzel az üteggel bizonyította be csakhamar rendkívüli tüzérségi képességeit. Tüzérségével ő vívta ki az Igansk-i diadalt. A sokszoros túlerőben lévő ellenséget vakmerőségével, valamint gyors állásváltoztatásával annyira meglepte, hogy az orosz sereg túlsúlyába vetett hitét elveszítve, teljesen megzavarodott. Osztrolenkánál Bem tüzérségének váratlan felvonulása, egyéni elhatározása szerint kezdeményezett támadása és bravurosan végrehajtott villámgyors mozdulatai az oroszokat a Nerva hídjánál feltartóztatták és így a lengyel sereg a teljes vereségtől megmenekült.

Egész Lengyelország lelkesedéssel beszélt hőstetteiről, mindenütt mint Osztrolenka véres csillagát emlegették. Fényes haditeljesítményei elismerésül ezredessé léptették elő, nemsokára pedig mint tábornokot az egész lengyel tüzérség főnökévé nevezték ki. A nemzeti kormány a Virtute Militari arany érdemkeresztjével is kitüntette.

Mikor a harctérről rövid pihenésre Varsóba tért, a Kosbán palotában mindig egyforma meleg fogadtatás várt reá. A harci fáradalmak után, a szeretett asszony mellett szövi tovább a terveket Lengyelország nemzeti újjáébredéséről. A közös nemzeti ideál még szorosabbra fűzte közöttük az érzelmi kapcsolatokat. És a végső győzelemben bízva, a nagy nemzeti ideálok kivívásának gondolata mögött talán ott remeg szívük mélyén egyéni életük újjáébredésének az elképzelése is. Hiszen Balicki kapitányt, aki mint a cár lojális alattvalója, már a szabadságharc kitörése óta az orosz csapatoknál harcolt, rég nem kötötte semmi a feleségéhez.

De a sors másképen határozott. Paskiewicz herceg, az új orosz főparancsnok még fokozottabb eréllyel látott hozzá Lengyelország teljes leveréséhez, mint elődje. A litván felkelést elfojtva átkelt a Visztulán és 1831 szeptember 6-án Varsó ellen indult. Bem kétségbeesett erőfeszítést tett az ellenség föltartóztatására, de magára hagyatva, nem bírta megvédeni a fővárost.

Varsó kapitulációja végetvetett a szabadságharcnak. A lengyel hadaknak a megszálló orosz csapatok bevonulása előtt el kellett hagyniok Varsót.

A szerelmeseknek is válniok kellett. És ez az elválás most fájdalmasabb volt, mint máskor, mert az egymást biztató szavakon keresztül is megsejtették, hogy többé nem fognak találkozni. A fiatal Bemnek mindentől búcsúznia kellett, ami eddigi életében kedves volt és elbúcsúzott a szerelemtől is. Többet nem látta viszont azt az asszonyt, ki éveken át olyan közel állott a szívéhez.

Az események, majd később 1848-ban a nagy világrengés, messzire sodorták hazájától.

Állítólag az emigráció későbbi éveiben egy-egy levelet küldött még egykori jegyesének, de a megszállott területen lakókkal nehezen ment a levelezés és Bem nem akart kellemetlenséget okozni azoknak, akik neki kedvesek voltak.

A nagy szenvedély elviharzása után, lelkében támadt ürességet teljesen betöltötte a nemzeti állam, melynek beteljesedéséért szinte utolsó percéig küzdött. Midőn a lengyel hadak Brodnice mellett a porosz határt átlépték, az összes Franciaország felé igyekvő katonák parancsnokságát újból átvette és a porosz hatóságok és ellenséges érzelmű lakosság részéről támasztott minden nehézség ellenére az emigránsokat Porosz- és Szászországon keresztül Franciaországba vezette, mialatt a katonai menekültek igazi atyjaként, a nélkülözhetetlen pénzt és élelmet mintegy a föld alól teremtette elő, míg embereit Párisban és más városokban el nem helyezte. Párisban ekkor minden lengyel kötelességének tartotta valamely emigrációs klub kötelékébe lépni s így Bem a «Fehérek» klubjának lett tagja, amelyet még a főurak klubjának is neveztek. E párt vezére Czartoryszki Ádám herceg volt. A Fehérek klubja az 1830-iki felkelés sejmjének (országgyűlésének) határozatai alapján állott és a lengyel öröklődő királyság híve volt.

Bem egy pillanatig sem szűnt meg hazája érdekét szolgálni. Tudta, hogy csak az európai politikai helyzet alakulásától várhatja Lengyelország föltámadását. Ezért állandó összeköttetésben állott a külföldi politikusokkal. Munkáját nagyon megnehezítették az orosz ágensek, akik lelkes hazafiaknak adták ki magukat és «lengyel demokrácia» cím alatt külön társaságot alakítottak, amelynek titkos célja a lengyel ügy megsemmisítése volt. Arra törekedtek, hogy a kivándorlottak között egyenletlenséget szítsanak.

Bem legélénkebb tevékenysége arra irányult, hogy egy lengyel légiót alakítson, amelyben a lengyel ifjúság katonai kiképzést kaphat.

Mikor 1833-ban Portugáliában kitört a polgárháború, Bem felajánlotta a szolgálatát Don Pedrónak.

Czartoryszki Ádám herceggel egy lengyel légiót akart alakítani az összeomlás után Franciaországban tartózkodó lengyel tisztekből és katonákból. De a demokrata párt, amely később is ellenséges indulattal viseltetett Bem iránt, elgáncsolta szándékát és a kiáltványok egész sorozatát adta ki ellene, amelyekben Bem régebbi érdemeiről megfélekezve őt zsarnokok bérencének,

kondottierek bélyegezte és az egész szervezkedést a lengyelekre méltatlannak minősítette. Így gyalázták a sajtóban honfitársai a legérdemesebb lengyel hadvezérek egyikét, a katonák igazi atyját, azt az embert, aki írásai-ban állandóan a jobbság felszabadításának szükségességét hangoztatta (s így legkevésbé tartózkodott a demokrácia maradi ellenségeinek táborába) és aki hazaszeretete miatt Constantin nagyherceg idejében a lengyel hadsereg-ből is távozni kényszerült . . .

Bem tehát lemondott a légio alakításának tervéről és teljesen visszahúzódt az emigrációtól. De ha nem is nyílt tere aktív politikai cselekvésre, tollával igyekezett szolgálni nemzete ügyét. Nagy munkát írt Lengyelország nemzeti felkeléséről, amely 1848-ban jelent meg Londonban.

Ugyanebben az évben a márciusi események hírére Franciaországból Lembergbe utazott. Itt már akkor a központi tanács működött, amely egyesült a csehekkel. Bem erre nyíltan Magyarország mellett foglalt állást.

Visszatérhetett volna Galiciába rokonaihoz, kényelmes jólétben élhetett volna, de előtte magasabb célok lebegtek és semmi sem térítette el hivatásától.

A forrongó európai légkör száz és száz eshetősége villant meg pihenést nem ismerő agyában. A Magyarországon gyorsan változó események új utat nyitnak meg nemzeti aspirációi előtt. De a politikai cél mellett lelkesültségét még fokozza az a gondolat, hogy a testvér magyar nemzet szabadságáért küzdve a lengyel nemzet újjászületését is előmozdítsa. Talán valami atavisztikus erő, az ereiben lüktető magyar-lengyel vér parancsszava szólal meg benne.

De még nem látja elérkezettnek az időt, hogy Magyarországba menjen, ahol minden a készülődés stádiumában volt.

A bécsi községi tanács elnökének, a lengyel származású Smolkának felkérésére Bécsbe megy, ahol rögtön felveszi a tárgyalás fonalát Smolkával és közli vele, hogy csak abban az esetben vállalja a parancsnokságot, ha a községi tanács azonnal megállapodásra jut Kossuth-tal a közös együttműködést illetőleg. Ennek a lépésnek a szükségességét megelőzőleg már írásban és szóval is megtárgyalta Pulszkival.

Bécsét már csak erős benső összetartással és külső segítséggel lehet megmenteni. De Smolka erre kijelentette, hogy még ha a községi tanács többsége hajlandó lenne is megegyezni Kossuthtal, ezt csak a nyilvánosság elkerülésével tehetné. Smolka beismerte, hogy a községi tanács nem bír a szükséges bátorsággal, sem a kellő tetterővel.

Bem nem az az ember volt, akit szavakkal meg lehetett győzni és aki meghátrált volna egy kitűzött cél előtt. Smolka ellenvetései dacára is számított a magyarokkal való együttműködésre. Ezért kijelentette, hogy vállalja a parancsnokságot, mert — mondta legnagyobb nyíltsággal — «bárhol harcoljak is, mindenütt Lengyelorszáért, a hazámért küzdök».

A főhadiszállás a Belvedere palotában volt. És egy különös véletlen folytán Bem ugyanazt a lakosztályt foglalta el, amelyben annakidején egy másik hadvezér, Savoyai Jenő herceg lakott. Ez a körülmény párhuzamba állítja egymással a két híres hadvezért és önkéntelenül is összehasonlításra szolgáltat alkalmat. Savoyai Jenő herceg a «nemes lovag» és Bem tábornok, az erdélyiek Bem apója között tagadhatatlanul akadnak hasonló vonások. Mindkettő nagy sztratégiai tudással bírt, mindkettőt tántoríthatatlan céltudatosság, tennivágyás és akaraterő jellemezte. Katonáival szemben mind

a két hadvezér egyformán nemeslelkű volt. De hadvezéri tevékenységük körülményei már nagyon eltérők. Amíg Savoyai Jenő egy rendezett, jól felszerelt hadsereggel, egy hatalmas birodalom érdekeiért harcolt, addig Bem József két leigázott nemzet, Magyarország és Lengyelország szabadságáért küzdött egy hiányosan felszerelt, jobbára újoncokból álló sereggel. És míg egy gazdag uralkodó bőkezűsége nagy ajándékokkal jutalmazta Savoyai herceg nagyszabású haditőljesítményeit, addig Bem két elárvult nemzet szabadság-apostola, az összeomlás után szegényen, két arannyal a tárcájában indult a száműzetésbe.

Bem szervezési tevékenységét nagyon megnehezítette a községi tanács tagjainak kicsinyessége. Azonkívül a Bécsben tartózkodó lengyel demokráta alattomos fondorkodása is kiélezte az ellentéteket.

Bem azért Bécsben is megkísérelte a lehetetlent. Windischgraetz seregei ellen, de vakmerő kitöréseinek sem sikerült már megakadályozni Bécs városának kapitulációját. Az ostromnál ő volt az utolsó, aki a Práterben a csillagtorlasz védelmét abbaagyta. Abban a pillanatban két vadászgolyó érte.

Bem Szontagh Pálhoz menekült, aki először sebét akarta orvosolni, de Bem nem is vette számba sebesülését, csak angol tapaszt tett a sebre és: «Ich hab einen guten Leib» megjegyzéssel az egész ügyet elintézettnek tekintette.

Megtárgyalták a menekülés részleteit, aztán Szontagh ruhát, cilindert szerzett Bemnek, aki az eredetileg Pulszky részére, Schneider Johann bérkocsis névre kiállított hamis útlevelemmel fiakkerral átkelt a határon és minden akadály nélkül megérkezett Pozsonyba.

Szontaghot pár nappal később elfogták, vasra verték és kétévi várfogságra ítélték büntetésül, hogy Bem szökését elősegítette.

A lengyel demokrata párt tagjai, akik már Párisban és Bécsben annyit ártottak a lengyel emigrációnak, megelőzték Magyarországon Bem tábornokot. Dzirkowszky és Vysocki, a lengyel demokrata társaság legegységesebb két ágense, Magyarországon is folytatni akarta destruktív munkájukat. A lengyel küldöttség megbízottainak adva ki magukat, a lengyel légiók alakítását sürgették, de azzal a kikötéssel, hogy Vysockit nevezze ki a légió parancsnokává, azonkívül azt kívánták, hogy Dzirkowszkyt a magyar kormány fogadja el mint Lengyelország követét.

A lengyel demokráta már előre sejtették, hogy Bem minden számításukat keresztül fogja húzni, ezért Vysocki és társai gyűlölettől hajtva mindent elkövettek Pesten, hogy azt a nimbuszt, amely a nagy lengyel hős nevét körülvette, hazug gyanúsításokkal beszennyezzék. Bem, amint Pozsonyba ért, jelentkezett Kossuthnál, aki lengyelbarátsága ellenére is, először kissé bizalmatlannak mutatkozott vele szemben. Az ő füléhez is eljutottak a lengyel demokráta által Bemről terjesztett vádak, de nem tudott hitelt adni a rágalmaknak. Hiszen jól ismerte a lengyel hősnek hazája érdekében kifejtett munkásságát és ahogy szemben állott vele és a Bem elszánt, szabadságvágytól izzó szavait hallotta — már érezte, hogy nekik együtt kell dolgozniuk a magyar és lengyel ügy diadaláért. Együtt utaztak Pestre és az utazás alatt Kossuthnak alkalma nyílt bepillantást nyerni a lengyel hős fenkölt lelkületébe. Kossuth már akkor vázolta Bem előtt Erdély siralmas helyzetét és egyúttal tudtára adta, hogy szeretné az erdélyi hadsereg vezérletét rábizni, de kérte, hogy legyen türelemmel, mert ezt a tervet előbb még meg kell tárgyalnia a honvédelmi bizottmány tagjaival.

Együttal Kossuth felvilágosítást kért Bemtől a Magyarországon tarzókodó lengyel bizottság felől. Bem kötelességének tartotta Kossuth előtt a legnagyobb nyíltsággal feltárni a helyzetet és leleplezte az úgynevezett lengyel demokrata társaság titkos munkáját.

Bem felvilágosításai rögtön meggyőzték Kossuthot, hogy ilyen kétes multtal és jellemmel bíró emberek nem alkalmasak bizalmi állások betöltésére. Megszakitotta az emigránsokkal a tárgyalásokat és Mészáros hadügyminiszter útján tudatta velük, hogy a kormány csakis egy gyalogezred, egy ulánus dandár és egy tüzérezred alakításához adja beleegyezését és ezek a csapattesteket is a honvéd sereg keretébe osztják be. Ez a visszautasítás nagyon felingerelte a lengyel demokratákat. Haragjuk elsősorban is Bem ellen fordult, őt tették felelőssé a kudarcért. Vysocki most már nyíltan agitált Bem ellen. Az ifjúsághoz intézett beszédeiben azzal vádolta meg, hogy ismeretlen okoknál fogva megbénította a magyar kormány jóindulatát a lengyelek iránt, hogy a lengyel légió szervezését megakadályozta. Biztatta a lengyel ifjúságot, hogy hagyják el Magyarországot, mert a lengyelekhez nem méltó, hogy idegenek szolgálatában zsoldosként harcoljanak. A lázító beszédek hatása alatt, november 10-én, egy lengyel fiatalember jelentkezett Bem István szállóbeli lakásán, kijelentve, hogy halaszthatatlanul fontos ügyben akar vele beszélni. Mikor a tábornok elé bocsátották, a fiatalember két lépést tett előre, hirtelen a zsebéhez kapott, pisztolyt rántott elő és Bemre lőtt. A tábornok segédtsíztje erre kardot rántott, hogy a gyilkosra támadjon, de Bem, aki mindig megőrizte hidegvérét, nem engedte. Ő maga ragadta galléron a merénylőt, akit rögtön letartóztattak.

Bem a merénylet után ágyba került, de sebe nem volt veszélyes; ő maga kérte a honvédelmi bizottságot, hogy kegyelmezzenek meg a fiatalembernek, aki politikai fanatizmusból követte el tettet.

Erdélyben kétségbeejtő állapotok uralkodtak. Kolozsvár, Erdély fővárosa, a nagyobb erdélyi városok mind a császári hadsereg birtokában voltak, csak Csucsánál állott meg a magyar sereg maradványa. Titokban mindenütt folyt ugyan a szervezkedés, de nem volt olyan tapasztalt és kellő katonai képzettséggel bíró ember, akire ilyen kritikus helyzetben rá lehetett volna bízni az erdélyi hadsereg vezetését.

Akkor a marosszéki nemzetőr tisztek között, akik Tolnay Gábor parancsnoksága alatt négy zászlóaljjal jöttek Marosszékre, felmerült az a gondolat, hogy egy bizottságot küldjenek Kossuthhoz azzal a kéréssel, hogy küldjön ki Erdélybe egy kormánybiztost és nevezzen ki egy tapasztalt hadvezért az erdélyi seregek főparancsnokául. A tiszti bizottság novemberben felutazott Pestre, tisztelgett Kossuthnál. Már hallották a hős lengyel vezér híret és kérésüket előadva, az egyik százados azt az indítványt terjesztette Kossuth elé, hogy a Bécsből menekült lengyel tábornokot, Bemet, nevezze ki fővezérnek.

Maga Kossuth is a legkomolyabban foglalkozott ezzel a gondolattal. Feltárta Bem előtt a helyzetet, kijelentve, hogy csak egy hadviselt székely ezredet küldhet Csucsára, a többi zászlóalj újoncokból áll, akik most kaptak életükben először fegyvert a kezükbe és megkérdezte, elfogadná-e ilyen körülmények között a vezényletet és mi lenne a haditerve. Bem, akit nagyon bántott az a kényszer-tétlenség, amelybe a merénylet döntötte, égett a vágtyól, hogy megint fegyverrel szolgálja a szabadság eszméjét. A térképet vizsgálva kijelenti Kossuthnak, hogy átveszi a sereg vezérletét, egyenesen Urbán ellen

fordul és ennek fegyelmezetlen csapatait visszaverve, bevonul Kolozsvárra. Kossuth erre megjegyezte, hogy Désnél ott találja az osztrák sereget.

— Megverem őket és újév napján bevonulok Kolozsvára — jelentette ki határozottan Bem. Megelégedett arccal jött ki Kossuthtól. Végre olyan feladat elé állították, amely méltó volt hadvezéri képességeihez. Sebe nem volt ugyan egészen begyógyulva, de még aznap este elindult Erdélybe, hogy átvegye a főparancsnokságot.

Nagyváradon, Krasznán át az erdélyi hadsereg főhadiszállására, Szilágy-somlyóra ment. Mint rendesen kocsin utazott, mert nyílt sebei miatt csak az ütközetekben ült lóra, de olyankor napokon át maradt nyeregben.

Az időközben Somlyóra rendelt zászlóalj izgatottan várta a vezért. Mikor a törődött, koránál jóval idősebbnek látszó tábornok, csákóján az elmaradhatatlan fehér tollal botjára támaszkodva, sántikálva kiszállott a kocsiból, általános meglepetés tükrözött vissza az arcokon. Nem ilyennek képzelték el a híres Bem tábornokot, aki azonban nem engedett időt az elmélkedésre, hanem a parancsoláshoz szokott ember fölényével katonás nyersséggel szólalt meg:

— A magyar kormány engem korlátlan hatalommal ruházott fel és e sereg parancsnokának nevezett ki. Feltétlen engedelmességet követelek mindenkitől. Aki nem engedelmeskedik, főbelövetem. De jutalmazni is tudok.

A tiszték összenéztek. A rideg hang nem volt inyükre, de akkor a kemény tekintet mögött a kék szemekben megvillant valami, ami egy pillanatra lenyűgözve tartotta őket és talán már ebben a pillanatban megérezték, hogy az igénytelen külsejű, forradásosarcú katona nagy tettekre van hivatva Erdély földjén, hogy maga a Gondviselés küldte ide a testvéri Lengyelországból.

Bem nagy eréllyel kezdte meg működését. Éjjel nappal fáradhatatlanul dolgozott, buzdított. Czetz őrnagyot vezérkari főnökke nevezte ki.

Erdély önvédelmi harcának legkiválóbb vitézei csoportosultak Bem köré. Bethlen Gábor gróf, Mikes Kelemen gróf, Kemény Farkas báró, Kiss Sándor, Gaál Sándor hősi tettekkel írták be neveiket az erdélyi szabadságharc történetébe. Mikes Kelemen és Bethlen Gergely alakították az első önkéntes huszár csapatot. Ez volt a híres Mátyás huszárezred. Teleki Sándor gróf, aki akkoriban kővárvidéki kapitány és kormánybiztos volt, bizalmas értesítést kapott Kossuthtól, amelyben közli vele Bem kinevezését és egyúttal utasítja, hogy a tábornok rendeleteit teljesítse. A harcias, kalandos kedvű Teleki, akinek élénk fantáziáját már sokat foglalkoztatták a lengyel hősről keringő hírek, örömmel tett eleget a felszólításnak és elindult a főhadiszállásra, hogy Bemnél jelentkezzék.

— Kicsoda ön, és mit kíván? — Ezekkel a kellemetlen szavakkal fogadta Bem tábornok a jelentkezőt. Telekit első pillanatban kellemetlenül érintette ez a hang, de legyőzve meglepetését, katonásan jelentette:

— Én, tábornok úr, kővárvidéki főkapitány és kormánybiztos vagyok, nevem Teleki Sándor és azért vagyok itt, hogy az ön rendeleteit teljesítsem és mások által is teljesítsem, mert meg vagyok győződve, hogy itt parancsolni és feltétlenül engedelmeskedni kell.

Az öreg úrnak láthatólag tetszett a válasz és rámosolygott a daliás Telekire. Inkább csak a szemeivel mosolygott, de Teleki egyszerre úgy érezte, mintha egy csodásan kék ablakon át belátna a másik lelkébe, és akkor az igénytelen külsejű, kopottasan öltözött katona helyett egész lelki és emberi nagyságában megjelent előtte a nagy, szent célokért küzdő hős.

A benyomások iránt annyira fogékonylelkű Teleki azt is érezte, hogy ő már ott fog maradni ennek az öreg harcosnak az oldalán.

Együtt mentek Nagybányára, majd Krassóba. Bem láthatólag megkedvelte a szellemes, jókedélyű Telekit. Megkérdezte tőle, nem volna-e kedve vele maradni és mindjárt így folytatta :

— Nézze, mi forradalmi időköt élünk. Nekem egy emberre van szükségem, aki a helyi viszonyokkal ismerős s akiben bízhatom, azért kérem önt, szíveskedjék beadni lemondását s maradjon mellettem.

Teleki készséggel válaszolt :

— Ha tábornok úr azt hiszi, hogy ügyünknek így jobban használhatok, azonnal beadom lemondásomat.

— Köszönöm, s különösen köszönöm ezt a rögtöni elhatározását ! — mondta Bem melegen.

Nyomban kinevezte Telekit őrnagynak s megbízta a sereg élelmezésével, amely nehéz tisztnek Teleki minden körülmények között a legnagyobb ügyességgel tett eleget.

Windischgraetz herceg parancsára az osztrák haderő a csucsai szoros felől, Nagyváradon át igyekezett megközelíteni Magyarországot.

Bem három vonalon állította fel seregét. Vardener tábornok december 13-án Bánffyhunad felé nyomult és megtámadta Ritzkó ezredes csucsai hadállását. Két napi eredménytelen harc után a császáriak visszavonultak Kolozsvár felé. Ugyanaznap egy másik ellenséges oszlop Sibónál Kemény Farkas őrnagy seregét támadta meg. Elszántan védték magukat, míg másnap az odaérkező Czetz és Bethlen Gergely huszárjaival menekülésre készítették az ellenséget.

Bem Nagybánya elfoglalása után onnan küldi első jelentését a kormánynak :

«Szerencsésnek érzem magamat, hogy már az első tíz nap után, mióta főparancsnok vagyok, némi sikerről tehetek jelentést. Első gondom volt az ellenséget Erdélybe visszaszorítani, körülvenni, csapataimat összegyűjteni és kellőleg felállítani, hogy sikerrel működhessen. Ma a tisztelt honvédelmi bizottmánynak jelenthetem, hogy az Erdélybe vezető utakat csapatokkal és ágyúkkal sűrűn megraktam. Már kirándulókat is tettünk és megszállottuk a hegyláncot, mely most áthághatatlan fal lesz. A hegyeken a nemzetőrök záróvonalat alkotnak és így a közlekedés lehetetlenné válik az ellenség számára. Ez mind szükséges volt, hogy rendezkedhessünk és támadhassunk. Mindenek közt legfontosabb volt Nagybánya megszállása. A lakosok örömrivalgással fogadtak és ma a város ki volt világítva. Nagybánya a legfontosabb pont az ország keleti részén. Az ezüst- és sóbányák, a lőpormalmok és vasöntődék most ismét kezeink között vannak. Most határozottan biztosíthatom a honvédelmi bizottmányt, hogy a már adott és megígért eszközökkel, anélkül, hogy további segílyre lenne szükségem, visszahódítom Erdélyt. Nagybánya, 1848 december 17. Bem tábornok.»

December 20-án meg is kezdte Bem az előnyomulást Nagybányáról és pihenés nélkül ért Désre, ahol erős szuronytámadással visszaverte az ellenséget.

A csucsai szoros felől tehát már elzárta az utat az osztrákok előtt.

A jelentős hadi eredménynél talán még nagyobb volt az erkölcsi siker. A fegyelmetlen hadsereg a biztos vezető kezét érezve, már az első harcok alatt hozzászokott a fegyelemhez. A honvédek szinte újjászülettek a harcok alatt. A vezér lelkesedése reájuk is átragadt.

(Folytatjuk.)

OSZTROLENKA CSILLAGA.

Bem tábornok élete.

Irta: *Hory Etelka.*

3-ik közlemény.

Amilyen gyorsan vette be Bem az ostromolt városokat, épp olyan gyorsan nyerte meg katonái szívét, akik csakhamar meggyőződhetek róla, hogy Bem nemcsak büntetni, de jutalmazni is tud.

Bem nem akart addig pihenni, míg Erdély fővárosában, Kolozsvárt idegen had garázdálkodott. Sietve megindult Kolozsvár felé, lelkes szóval biztatva honvédeit. «Csak előre, fiaim, előre, majd megpihenhetünk, ha kiertük az ellenséget Erdélyből.

És mentek előre a dermedt hidegben, a hóval borított hegyi utakon, hiányos téli felszerelésben, éjjel-nappal, megállás nélkül.

Karácsony estéjén, Szamosújvárt az örmények lelkesedve fogadták a bevonulókat; azt sem tudták, milyen módon juttassák kifejezésre örömlüket.

— Ezek jó emberek — jelentette ki Bem Czetznek. — Köszönje meg nevemben egy napiparancsban szíves vendégszeretetüket. Ha az örmények így fogadnak bennünket, mi lesz még majd a Székelyföldön.

Az elfáradt sereg napok óta először hajtotta fejét álmra Szamosújvárt. A karácsonyi álm a győzelem ragyogó képeit idézte fel az elcsigázott, kimerült honvédek lelkében és a felszabadító sereget váró városok győzelmi harangzúgása boldog hozsannával zúgott az ágyúzajhoz szokott fülekben.

Másnap folytatták az előnyomulást és kevéssel Kolozsvár előtt egyesültek Czett seregével. Egy dombtetőre érve a szakadozó ködfátyol homályából elővillantak Kolozsvár tornyai.

— Ott fogunk ebédelni — szólt Bem a városra mutatva —, remélem, hogy Kolozsvár lakói, ha váratlanul lepjük is meg őket, szívesen fogadnak bennünket.

Egetrázó üdvivalgás hangzott fel a honvédek ajkáról, amikor a várost megpillantották.

— Éppen oly lelkesek, oly vitézek, oly kitartók, mint nemzetem fiai — mormogta a tábornok.

— Ma is ünnepelni fogunk — jelentette ki.

A császári sereget annyira meglepte Bem váratlan megjelenése, hogy néhány ágyúlövés váltása után elmenekült Torda felé. Néhány óra mulva már Kolozsvárt lengett a Szűz Máriás honvéd zászló, zúgtak a harangok, a sokat szenvedett lakosság örömujjongása fogadta a győzőket az ünnepélyesen kivilágított városban. A házakon már mindenütt ott ékeskedett az eddig elrejtett és féltékenyen őrzött nemzetiszínű zászló.

Boldog volt, aki csak egy percre is láthatta a hős tábornokot s boldog volt, aki egy honvédet foghatott magának vendégül. Bem, a hős lengyel vezér, gyönyörű karácsonyi ajándékot adott Erdély népének. Az emberek odarohantak Bemhez, megragadták a lova zabláját, az ablakokból, erkélyekről virágzárpot zúdítottak felé. A hétnapos hadjárat fényes bizonyossága volt Bem hadvezéri zsenialitásának és stratégiai tudásának.

Csodálatos diadalútjának felemelő hatását a már csüggedő magyar-

országi államférfiak is érezték. A kormány és az országgyűlés nyugodtan folytathatta működését Debrecenben.

Kolozsvár visszafoglalásával Erdély egyszerre felszabadult a reá nehezedő nyomás alól. A magyarságnak megint volt egy központja, ahol szervezhető lehetett. Bemnek, aki nem ismerte a pihenést, első dolga volt Kolozsvárt helyreállítani az alkotmányos rendet. Segített neki ebben Csányi kormánybiztos is, ez a széleslátókörű államférfi. A közös nagy cél érdekében egyöntetűen dolgoztak. Bem Tóth alezredest Kolozsvár és Erdély elfoglalt részének katonai kormányzójává nevezte ki és seregeit újjászervezéssel megerősítette. Czetz alezredest Tordára küldötte, ő maga pedig Beszterce felé menekült Jablonszky és Urbán után indult. Másnap utolérte az ellenséget és miután ágyúikat négyórai tüzeléssel elnémította, szuronysegezve üzte ki őket erős állásaikból.

A császáriak ó-év utolsó napján még felveszik a harcot, de meghátrálnak a honvédek előtt. Beszterce és Naszód városa még aznap Bem kezébe kerül. Bemnek rendkívüli humánus érzésére vall, hogy Besztercének, a szászok főfészkének megkegyelmezett és a lakosságnak amnesztiát hirdetett.

Kossuth nem helyeselte Bemnek a szászokkal szemben tanúsított nagylelkűségét. Egyik levelében figyelmezteti a tábornokot, hogy ne higgyen az áruló szászoknak, akik behívták az oroszokat: «Én nem vagyok terrorista — írja Kossuth —, de az ország biztonságát meg kell védnem egy esetleges újabb árulással szemben». Kéri a tábornokot, hogy ne tegyen semmi ígéretet a szászoknak és közölje velük, hogy sorsuk teljesen magatartásuktól függ.

Az események rövidesen igazolták Kossuth álláspontjának helyességét, mert a szászok azzal hálálták meg később Bem nemeslelkűségét, hogy a vártoronyból rálöttek a tábornokra.

Besztercén egy székely küldöttség jelentkezett a tábornoknál és jelentette, hogy a közéjük furakodott árulók bujtogatására a székelység egy része már a fegyverletételről alkudozik Gedeon osztrák altábornaggal. A székelység Gál Sándorban bizik, aki azonban alárendelt állása miatt nem léphet fel a szükséges eréllyel.

Kérték a tábornokot, hogy siessen seregével Marosvásárhelyre, mert az ő megjelenése egyszerre fel fogja rázni a kishitűeket. Bem a küldöttséget megajándékozta pár száz forinttal, melléjük rendelte Forró Elek alezredest, átadta a Gál Sándor ezredesi kinevezetéséről és korlátlan felhatalmazásáról szóló oklevelet. Ezenkívül egy kiáltványt bocsátott ki, amelyben tudtára adja a székelységnek, hogy az esetleg Gedeonnal kötött alku nem bír reájuk nézve semmi kötelezettséggel és felszólítja őket a haza és győzelmes serege nevében, hogy csatlakozzanak a teljhatalommal kinevezett Gál Sándor ezredeshez, aki őket szervezni és dicsőségre fogja vezetni.

A sereg teljesen ki volt merülve. Kolozsvártól Besztercéig egyfolytában, pihenés nélkül jöttek a 20 fokos hidegben, napjában csak egyszer ettek meleg ételt s közben két csatát nyertek. A muníció nagyrésze elfogyott és az utánpótlás még nem érkezett meg Nagybányáról. Bem belátta, hogy ilyen körülmények között nem folytathatja az ellenség üldözését és párnapi pihenőt tartott. Bem különös gondot fordított a hadsereg rendes ételmezésére. Ő maga az étkezésben is igénytelen volt. Szerette ugyan a jó konyhát, de a legegyszerűbb ételekkel is megelégedett. Este legtöbbször kőménymaglevest vacsoráztott. Bem azt vallotta, hogy a katonának akkor kell ennie és aludnia, amikor ideje van, tehát esetleg még előre is. Ebben is ő járt elő jó példával, ha biztos

volt arról, hogy nem támadhatja meg az ellenség, annyit aludt, hogy három napig is beérhette vele. De ha a körülmények úgy kívánták, akkor erős lelke legyőzte a testi gyengeséget, reggeltől estig lovon ült egy falat étel és egy korty ital nélkül.

Emellett nagy súlyt helyezett arra, hogy a hadseregnek megfelelő muníció álljon rendelkezésére, mert tudta, hogy a muníció hiánya a legbátrabbaknak is elveszi az önbizalmát. Naponta reggel hét órakeresztül tartott egész serege fölött és megkívánta, hogy akkor minden ember egészen felszerelve, csatakészen, jóllakva álljon ki a megrendelt helyen. Ilyen szemlék alatt adta ki Bem a napi rendeleteket, ilyenkor ellenőrizte élelmezési és ruházati rendeleteinek betartását. A tisztek ruházatára is nagy súlyt helyezett, viszont saját ruházódására nem sok gondot fordított. Rendesen egy kopottas, sötét kávébarna atillát viselt, ki is jelentette, hogy amíg Erdélyt nem foglalja vissza, nem csináltat más atillát magának. De mikor aztán segédtisztjei elkészítették számára az új huszártábornoki egyenruhát, gyerekesen örült neki. Ezeknél a szemléknél jutalmazott meg tiszteket vagy katonákat, akik egy-egy ütközetben különösen kitűntették magukat. Ágyúit minden szemlén a legaprólékosabban megvizsgálta.

Bem, aki különben is zárkózott természetű volt, nem tartott haditanácsot. Terveit, amelyek egy tisztán, világosan látó fej elgondolásaiból formálódtak ki, nem akarta idegen vélemények befolyása által zavartatni. Hogy mennyire titokban tartotta haditerveit, arra nézve jellemző a következő eset:

Besztercére érkezve Teleki Sándor őrnagy, aki mint élelmezési intendáns volt mellé beosztva, jelentette, hogy már csak négy napra van élelem. Bem erre azt követelte, hogy 48 óra alatt még 10 napi élelemről gondoskodjék az egész sereg számára. Mikor Teleki erre kijelentette, hogy ez szinte lehetetlen, Bem azzal torkolta le: «Nem szeretem e szót hallani, ha lehetlent nem művelnénk, még most is Dés előtt állanánk. Tehát csak intézkedjék rögtön».

Az élelmiszereket természetesen előteremtették és mikor ezt Teleki jelentette, Bem legnagyobb meglepetésére ezt válaszolta: «Most már nincsen szükségem reá, mert nem az ellenségtől kifosztott Bukovinába, hanem Marosvásárhelyre megyünk». Teleki erre az élelmiszert Vásárhely felé akarta irányítani, de Bem közbeszólt: «Hová gondol, hisz ezt csak magának mondtam, nem fogja szándékomat elárulni».

Bem nem egy győzelmét köszönhette annak, hogy ügyes taktikával az ellenséget hamis nyomra vezette, mialatt ő egéruvat vett és megelőzte őket a támadásban. Amint a várt muníció megérkezett, Rickó ezredest Beszterce parancsnokává nevezte ki és elhatározta, hogy bármilyen nagy áldozatba kerül is, a határszélre szorított ellenséges csapatokat kiűzi az országból.

— Nagyon sajnálom, hogy sok áldozatba fog kerülni — mondta Teleky és bizalmas titkára, Bauer előtt —, de ennek meg kell történnie. Holnapután Erdély északi része, azaz fél Erdély a mienk. Nagyszerű eredmény, aki megéli, gyönyörködhetik benne.

— Csak a tábornok úr kímélje magát — kérte Bauer.

— Aki másokat halálba küld, annak elől kell járnia, különben jegyezze meg, hogy ilyen figyelmeztetést többé nem akarok hallani — hangzott a dorgáló válasz.

A császáriak Urbán vezetése alatt, Besztercétől néhány órányira, Tihucán foglaltak állást. Bem január 3-án indult ellenük. Tihucánál órákig

tartó csata fejlődött ki, a honvédek a hegyek élén kerülve, hátba támadták és visszavonulásra kényszerítették az ellenséget.

Bem Mikest a győzelmes ütközet után rögtön kinevezte ezredesnek. A sereget felállították a főúton. Bem elébe lovagolt, aztán odaszólt Mikeshez :

— Kérem, ezredes úr, vezényeljen «vállhoz»-t és fordítsa le, amit mondani fogok, — ezzel a sereg felé fordult : «Gyermekeim ! Gyermekeim ! Üdvözöllek benneteket. Fél Erdély a mienk !» (A sereg boldog üdvözlésére válaszolt a hadvezér szavaira : «Éljen Bem apó !»)

Bem, aki annyira adakozó volt, tudta, hogy ennél nagyobb ajándékot nem adhatott hős fiainak. De nemcsak katonáival szemben nyilvánult meg lelki jósága, a legyőzött ellenséggel is ritka nemeslelkűséggel bánt. Erre nézve jellemző az a jelenet, amely a tihucai főhadiszálláson egy parasztházban a tábornok és egy fogoly tiszt között játszódott le s amelyet Teleki Sándor mesél el emlékeiben.

Tihucán szegényes parasztházban volt a főhadiszállás. A tiszték Bem körül ültek, a sarokban egy fogoly osztrák tiszt várakozott.

— Tiszt úr, kérem egy szóra — kezdte a tábornok.

A beteges sápadt tiszt előlépett.

— Hol fogták el önt?

— Betegen feküdtem az ágyban.

— Tessék leülni. Mi baja van?

— A mellem fáj és vért hányok.

— Nem bántalmazták?

— Nem, jól bántak velem, jószántamból jöttem ide jelentkezni.

— Mi a terve Urbánnak?

— Nem tudom, s megbocsásson tábornok úr, ha tudnám, sem mondanám ezt, mert nem szabad. Mi csak katonai becsületből küzdöttük végig az utolsó csatát, boldog, aki elesett, bár köztük lennék én is !

— Most mit akar tenni? — kérdezte Bem.

— A fogolynak nincsen akarata.

— De a betegnek lehet.

— Parancsoljon a tábornok úr és én engedelmeskedem. Úgy sincs már sok hátra ! A mellbeteg ezt a hideget nem állhatja ki, — szeretnék meleg szobában meghalni.

— Teleki őrnagy holnap vissza fog menni Besztercére, önt magával viszi, elhelyezi és gyógyíttatni fogja. Kiss úr kísérje el a tiszt urat előbbi szállására, ha el volna foglalva, ürttesse ki rögtön, én parancsolom — rendelkezett Bem. — Mehetnek.

A tiszt elérzékenyült.

— Hogyan tudom ezt meghálálni?

— Gyógyuljon meg !

Bem, akit egy új győzelem mindig újabb győzelem kivívására készítette, Tihucáról Bukovinába nyomult és Dorna-Vatránál teljesen megsemmisítette az ellenséges had romjait. Kétheti küzdelem után Bem seregei Erdély északi részének felét visszafoglalták és ezzel megakadályozták, hogy a császári seregek Magyarországra törhessenek.

Bem sietve jelentette Kossuthnak, hogy Urbánt kiűzte Erdélyből, mire a kormányzó lelkes szavakkal fejezte ki elismerését. «Köszönöm, hogy megmutatta, miképp a magyar vitézség erélyes vezénylet és intézkedések mellett, mily csodákat mívelhet, hogy a magyart csak előre kell vinni és akkor győz.

A kormány értesíteni fogja a hadvezéreket, hogy e tapasztalás ujmutatását kövessék.»

Bem csodával határos diadalainak a híre külföldre is eljutott és az idegen hadvezérek is elismeréssel adóztak hadvezéri zsenialitásának.

Sőt még az ellenség is meghajtotta zászlaját a nagy hadvezér előtt. Ramming, az osztrák hadsereg tábornoki főnöke így írt Bem tábornokról: «E vezér hadjáratának teljes igazságot kell szolgáltatnunk. Helyzetének előnyeit kitűnően ki tudja használni s csapatainak különös mozgékonyására támaszkodva minden fenyegetett pontra, ha nem is túlnyomó, de elegendő erőt összpontosít, hogy e hegyes terület előnyeinel fogva a harcot felvehesse s a támadást majd itt, majd amott feltartóztathassa.

Ez ügyes és gyors manőverek által egyszersmind megsokszorozza saját haderejét, sőt többször döntő ütközetekbe is merészkedik bebocsájtkozni. Mihelyt a szerencse s a haderők helyzete kedvezőtlen, mindig s kellő időben tud elmenekülni a teljes megveretés elől, sőt néha egyik vagy másik olyan oldalra irányítja visszavonulását, honnan az ellenséget rövid idő alatt újra fenyegetheti. Újra váratlanul s vakmerően jelenik meg mindig, midőn már megsemmisítettnek hiszik s nem ritkán meglepetést szerezve, ő támad az ellene kieselt támadások ellen.

A hős tábornokot legjobban az erdélyi törzstisztek bámulták, akik közvetlen környezetében voltak és úgyszólván mindennap tanui lehettek zseniális hadvezéri teljesítményeinek és akik benne nemcsak a vezért, de a minden tekintetben felsőbbrendű embert tisztelték és szerették.

Bauer őrnagy egyszer megkérdezte Bemtől, hogy mért nem tudatja győzelmeit kiáltványokban. Bem csak legyintett a kezével:

— Haszontalanság — mondta —, a legjobb proklamáció az ágyúörgés.

Bem, aki bámulatos sikerei mellett mindig nyugodt éleslátással mérlegelte a helyzetet, meg volt róla győződve, hogy amíg Puchner parancsol a szász földön, addig a magyar uralom visszaállításáról szó sem lehet.

Az osztrák hadviselés számai Nagyszebenben futottak össze. Következően, ha Erdélyt az ellenségtől meg akarja tisztítani, akkor elsősorban Nagyszeben kell visszahódítania. Viszont arra nem is gondolhatott, hogy megsappant seregével a minden oldalról megerősített Szeben ellen indulhasson. Fzért összeköttetésbe akart lépni a Székelyfölddel, hogy onnan kapjon megerősítést.

Már látta a tűzben a székelyeket, ismerte elszántságukat, a halálmegvetésüket. A nyelvüket nem beszélte, de harci kedvtől, szabadságvágytól égő lelküket már ismerte. Hogy rendre mennyire megkedvelte ezt a vitéz népet, abban része volt az erdélyi hadsereg egyik legkiválóbb tisztjének, Kiss Sándor ezredesnek is, aki mindig Bem mellett harcolt és akiben a tábornok nemcsak a kitűnő katonát, de a ritka katonai felkészültséggel bíró vezetőt is becsülte.

A császári seregek teljesen elzárták a Székelyföldet, úgyhogy a székelyek csak az ellenség által terjesztett álhíreken keresztül értesültek a magyarországi helyzet felől.

Az osztrákok a sajtót is céljaik szolgálatába állították. Szebenben Kossuth Hírlapot és Közlönyt nyomattak. A lapokban megjelenő cikkek sötét színekkel ecsetelték a hazai állapotokat. Koholt híreikben azt terjesztették, hogy Kossuth megszökött, a magyar seregek egy részét szétverték, míg a többi önként elmenekült.

A hamis hírek általános csüggedést keltettek a lelkekben, a kishitűeknek elvették a kedvét a küzdelem folytatásától.

A csikszékiek megadták magukat, csak a háromszékiek nem hódoltak be. Vezető nélkül, tanácsadó nélkül csak az a tudat vezette őket, hogy ők magyarok, székelyek, hogy a föld, amelyen élnek, az ő vérrrel szerzett tulajdonuk és hogy ezt a földet mindenáron meg kell tartaniok. A sepsiszentgyörgyi népgyűlésen egyhangúlag kimondták, hogy inkább mind meghalnak, de nem adják meg magukat, a haza és saját jogaik védelmére felveszik a harcot. Ekkor felszólalt Berde Miklós kormánybiztos:

— Egyet kifejejtettünk a számításból. Nincsen ágyunk. E leverő megállapítást követő csendet egy lelkes hang szakította meg:

— Ha csak ez a baj, ezen könnyen segíthetünk. Majd öntök én ágyút.

Az álmélkodó és már természetüknél fogva bizalmatlankodó székelyek nem értették meg rögtön, hogy mit jelent ez az ígélet, mint ahogy azt sem értették meg akkor, hogy milyen erőforrás lesz számukra az ajándék, amit Gábor Áron tüzérkáplár lelkes áldozatkészséggel ajánlott fel székely nemzetének. Gábor Áron, a székely határőr fia, a tüzérségnél szolgált s katonaszkodása alatt pusztá kedvtelésből készített egy kis ágyút, amellyel felébredtetten maga iránt a figyelmet, de mivel nem végzett felsőbb katonai iskolát, nem vihette többre a káplárságnál. Hazament falujába, de a sorsával elégedetlen ember lelkét mindig égette a kielégíthetetlen tettvágy. Most végre érezte, hogy ütött az ő órája, hogy tudásával nagy hasznára lehet hazájának.

A gyűlés kétkedve fogadta a Gábor Áron ajánlatát, de mikor Berde részletes kikérdezés után meggyőződött a Gábor Áron alapos ismereteiről, megbizta az ágyúöntéssel. Alig két hét múlva Gábor Áron már három hatfontos ágyút szállított Szentgyörgy piacára. Ezek voltak a legelső székely ágyúk, a nép ámult, örvendezett és mint megmentőjét hangosan éltette Gábor Áront. A háromszéki székely hadparancsnokság főhadnaggyá nevezte ki. A kormánybiztos pedig elrendelte, hogy Gábor Áron folytassa az ágyú- és a golyóöntést. A szék királybírái pedig gyűjtsék össze az ágyúkhöz az ércet, vasat, harangokat.

■ Nemsokára bebizonyosodott, hogy a Gábor Áron ágyúi megállják a helyüket. Az ellenség kétfelől támadta meg Háromszéket. Prásmár meghódolt, de a Hidvég felőli támadást Gábor Áron ágyúi visszariasztották. A néhány napi pihenést újabb ágyúöntésre használta fel és ezeket az új ágyúkat december 20-án a földvári csatában maga szentelte fel, megszalasztva velük az ellenséget. A székelyek büszkéek voltak a Gábor Áron ágyúira.

— Ez jobban szól, mint a németé — jelentették ki elégedetten. Gábor Áron ágyúinak nagy szerepük volt Bem győzelmes erdélyi hadjáratában.

Hogy a székelyek mennyire el voltak zárva hegyeik között, a legjobban bizonyítja az a tény, hogy bár Bem győzelmesen haladt előre Erdélyben, a háromszékiek csak a Vochenblatt egy példányából értesültek róla, hogy Bem már Kolozsvárig nyomult, de e nagyszerű hír hatását mindjárt lerontotta a cikket követő közlemény, amely szerint Bem serege nem mint felszabadító, hanem csak mint védelmet kereső sereg jött Erdélybe. Azonban ezt a hírt nemsokára követte egy másik is, amely egyszerre bizalmat öntött a lelkekbe.

Bem január 11-én tudatta Mikó és Berde kormánybiztosok által, hogy 13-án Vásárhelyre jön, intézkedjenek rögtön, hogy mindkét szék harcképes lovas- és gyalogkatonasággal felfegyverkezve készenlétben álljon. Mikó boldo-

gan olvasta Bem rendeletét, amelyet egy bátor gyergyói ifjú ruhájába varrva vitt hozzá. Mikor a nép megtudta, hogy a nagy lengyel hős, az erdélyi hadsereg fővezére, diadalmas serege élén érkezik, határtalan lelkesedésben tört ki.

Puchner feladta Vásárhelyt, mielőtt még ütközetre került volna a sor és seregével a szász föld védelmére sietett. Bem, mint ahogy előre tervezte, január 13-án bevonult Vásárhelyre, ahol örömujjongással fogadták. Amint a lengyel hős toppant közénk, a szilaj harcivágy egyszerre tört ki a szívekből. Megérezték benne az elhivatott vezért, mint ahogy Bem is érezte, hogy a harisnyás góbékban a nagy rabonbánok szelleme él, hogy ezek ki fognak mellette tartani az utolsó szálig.

Bem a Puchnerrel barátkozó Droschner csiki ezredes helyére Gál Sándort nevezte ki. Azután felrendelte magához Tolnay őrnagyot, a Wardener osztrák tábornok üldözésében résztvett zászlóalj parancsnokát társaival, és megdicsérve addigi magatartásukat, felszólította őket, hogy vállaljanak szolgálatot a honvédségnél, oszlassák fel a marosszéki nemzetőr-zászlóaljat és alakítsanak honvédszászlóaljat a marosszéki fiatalságból. A tisztek elfogadták a Bem ajánlatát és rövid idő alatt 1200 főből álló zászlóaljat alakítottak, amely a honvédelmi bizottmánytól a 87. honvédszászlóalj címet kapta.

Hogy a székelyek milyen készséggel csatlakoztak a hős tábornokhoz, az Bemnek Erdély kormánybiztosához, Beöthy Ödönhöz intézett leveléből is kitűnik. «Országos Kormánybiztos Úr! Van szerencsém Önnek tudomására hozni, hogy tegnap Marosvásárhelyet elfoglaltam és ma Segesvár felé egy hadosztályt küldök. A székelyek minden oldalon özönlenek hozzánk. Győzelmünk nemsokára meg és nagy leend. Tóth alezredes azt a parancsot kapta, hogy nyomuljon Felvincig, ott várja be parancsomat. Bem tábornok.»

A közös megpróbáltatásokban fogant szeretet, amely Bem apót az elszántságukban hozzá annyira hasonló székelységgel összefűzte, még csak jobban kimélyült az erdélyi hadjárat további küzdelmeiben. Az egyszerű góbék különös, szinte imádatlalt határos rajongással vették körül vezérüket. Bem is tudta, hogy mindig számíthat derék székelyei önfeláldozására. Ha valami különösen nehéz állást kellett bevenni, Bem mosolyogva jelentette ki:

— Az én fiatal vitéz székelyeim majd elintézik a dolgot.

És igaza volt. Bemnek csak annyit kellett mondania, «előre fiaim!» és akkor nem volt előttük semmi lehetetlen. «Előre fiaim, előre magyar», ezekből a vezényszavakból állott a magyar nyelv ismerete, de a Bem apó ajkáról felhangzó rövid szavaknak nagyobb hatása volt a honvédek lelkére minden beszédnél. Azt a csodálatos hatást, amit Bem tábornok a katonákra gyakorolt, lovas tiszti csapatának egyik tagja lelkes szavakkal ismertette egykori levelében. «Ezt most egy fél század múlva is csak érezni lehet annak, aki látta, de leírni, elbeszélni a legnagyobb költői ábránd sem képes! Nem, bizonyára nem csoda, ha az a hír volt róla elterjedve, hogy őt a golyó nem járja, mi gyarló emberkéek ott állottunk háta mögött a golyózáporban, mintha személye paizs lett volna a gyilkoló golyók ellen. Arcának egy izma, szemének egy rezgése sem árulta el, hogy ne hitte volna a bizonyos győzedelmet.»

Bem minden ellenállás nélkül bevonult Medgyesre, de 19-én már Szelindekig nyomult és jelentette, hogy Puchner Szeben felé menekült és amennyire futásának híre a császáriakat demoralizálja, éppen annyira lelkesíti a magyar csapatokat.

Bemnek eltökélt szándéka volt Szebent bevenni. Megízente Czetz tábornoknak, hogy azonnal induljon Szeben felé. Ő maga Nagycsűríg nyo-

mult előre és másnap, január 21-én reggel a kétszeres erővel védelmezett Szeben alá vezette seregét.

A háború kitörésekor a szebeni magisztrátus semmi áldozattól sem riadt vissza, hogy a várost minél jobban megerősítse. A Szebent körülvevő falakat kitatarozták, az alsó várost pedig hatalmas földsáncokkal vették körül.

Bem azt hitte, hogy Szeben meghódol előtte és várta a fehér zászlós hírnök megjelenését. De a császáriak biztonságban érezték magukat a megerősített város falai mögött.

Bem háromfelől nyomult, jobbszárnyát Czetz, a balszárnyat Kiss alezredes, csapatai zömét Mikes Kelemen és Bethlen Gergely vezették. Olyan sűrű köd borította a völgyet, hogy egymás állását sem tudták kivenni. Amint a várostól ezer lépésnyire a folyó hídjához értek, Bem kiadta a jelszót. A kocka el van vetve, hadd kezdődjék Isten nevében a viadal. Ezzel megkezdte az ágyúzást, mire a sánci ágyúk azonnal megdőrdültek. Az előnyomulásnál az első ágyúgolyó Erdély egyik legjelesebb leventéjének, Mikes Kelemen ezredesnek életét oltotta ki. Egy másik lövés Bem hadsegédét, Térey főhadnagyot terítette le, míg a harmadik lövés Teleki Sándor lovát találta. Az előrenyomuló csapat erre megállt. Nagy zűrzavar támadt. Csak Bem nem vesztí el a lélekjelenlétét, leszáll lováról, odamegy a halott Mikeshez és homlokonszókolja. A másodperc alatt, míg elesett bajtársától búcsúzik, a kemény férfiarc ridegségét valami fájdalmas, szinte apai gyöngédség váltja fel. A másik pillanatban már megint a lován ült és arcán nyoma sincsen az előbbi meghatottságnak.

Bem elhelyezi ágyúit és hozzáfog Szeben ostromához. 11 óra tájt a havat már mindenütt vér borította. Bem parancsot ad a visszavonulásra, de ebben a percben a felszálló köd mögött megpillantják Czetz dandárját. A segélycsapat érkezése újabb erő kifejtésre ösztönzi a sereget. Estig folytatják a küzdelmet, de akkor Bem kénytelen visszahúzódni Szelindekre.

Medgyes felé elmenekülhetett volna, de ő mindig a nehezebb feladatot választotta. Tudta, hogy ha a vereség után mindjárt abbahagyja a küzdelmet, kioltja a katonák lelkében a lelkesedést. Nemcsak a stratégiához értett, de kitűnően ismerte a harcoló katona mentalitását, ezért a lelki behatásokat elhatározásainál mindig figyelembe vette. Tudta, hogy az önbizalom milyen csodás narkózisnak bizonyult a mindig túlerővel szemben harcoló, bátor seregnél. Ettől nem foszthatta meg az ő fiait. Ezzel a nagy körültekintéssel, minden irányban megnyilvánuló gondoskodásával nyerte meg katonái szívét, ezért adták neki a tiszteletet kifejező, de egyben kedveskedő «Bem apó» elnevezést.

Bem Kiss Sándor alezredes vezénylete alatt hazaengedte a székely gyalogszázaljat azzal a meghagyással, hogy hazaérve, szervezzék az ifjúságot, hogy a kiképzés után csatlakozhassanak hozzá, mert mint mondta, «még sok teendőnk van hátra». Bem a pénztár utolsó fillérért is kiosztotta a székelyek között. Mint Bauer őrnagy, Bem bizalmas titkára, írja emlékiratában, a tábornok elrendelte, hogy a Beszterce bevételénél, a Tihucánál és a szebeni ütközetben vitézül küzdő seregeknek jutalomként egy havi fizetést utaljanak ki, de a pénzhány miatt a rendeletet csak részben lehetett keresztülvinni. Szelindeken mindenkinek elfogyott a pénze. A századparancsnokok Bauertől kérték a pénz kiutalását. Bauer jelentette az esetet a tábornoknak. Bem most is segített.

(Folytatjuk.)

OSZTROLENKA CSILLAGA.

Bem tábornok élete.

Írta: Hory Etelka.

4-ik közlemény.

Úri gondolkozását bizonyító nemes gesztussal útitárcájához nyúlt és a benne levő kétszáz pengőt az utolsó fillérig odaadta kiosztás céljából. Szigorú és követelő volt katonáival szemben, de ha jutalmazott, mindig bőkezűnek mutatkozott. Gyakran mondta: «az elégedetlen ember nem lelkesül, azért mindent el kell követni, hogy seregünkben, amennyire csak lehet, minden ember elégedett legyen: előléptetni mindenkit érdeme szerint, hamar, gyorsan, jóltartani a sereget, fizetni dúsan».

Szelindeken jelentkezett Bemnél Petőfi Sándor, akit harci vágya és szabadságszomja oda kergetett, ahol a legnagyobb volt a veszedelem. A költő októberben vonult be zászlóaljához Debrecenbe, de az újoncok tanítása nem elégítette ki tettvágát. Arra kérte Kossuth Lajost, hogy helyeztesse át az erdélyi hadsereghez.

«Ha dicsőséggel nem harcolhatok, gyalázatot nem akarok hozni nemre, s mostanában gyalázat nélkül csak Bem oldala mellett lehet az ember», írta a költő. Amint megkapta az áthelyezési parancsot, nyomban útrakelt. Boldogan jelentkezett Bemnél szolgálattételre.

— Petőfi Sándor vagyok, rendelkezék a kardommal, tábornok úr! — szölt röviden.

Bem meglepetve tekintett fel a térképről. Egy pillanatra összevillant a két szempár és ez a pillanat két hősi lélek egymásra találása volt.

— Ön a kardját ajánlja fel. Szép, de én ezzel nem elégszem meg, nekem a szíve is kell, és ezzel szeretettel magához ölelte a költőt.

A fogadtatás meleg szavaiból fakadt az a bensőségteljes, szinte apai és fiúi viszony, amely a két hőst összefűzte. Bem hadsegédének nevezte ki a költőt, aki boldog volt, hogy a vezér mellett szolgálhat. Petőfi még megérkezése estéjén összeállított egy rögtönzött dalárdát és elénekeltette velük a Bem ablakai alatt a «Búsul a lengyel hona állapotján» kezdetű lengyel nemzeti dalt, ami az öreg vezért nagyon meghatotta.

Szerető, féltő gonddal vette körül Petőfit, kényeztette, minden veszedelemtől meg akarta óvni és hogy az ütközetektől távoltartsa, gyakran küldte futárútra.

— Az ütközeteket kerülnie kell — fordult hozzá egyszer szinte parancsolólag. — Ha egy derék honvéd esik el, kerül ebből az országból még derekabb, de ha az én kedves Petőfim találna elesni, senki sem pótolhatná a világon.

Bem Szelindeken újra támadó állásba helyezi seregét, de belátja, hogy ott már nem tarthatja magát, a várt segítség sem érkezett meg, ezért kénytelen az ellenséges haderő elől lépésről-lépésre Déva felé kitérni. Közben el kellett foglalnia Szászsebest és Szászvárost a folyton támadó ellenségtől.

Január 31-én pár órányira Nagyszebentől, Vízaknán helyezkedett el; támadásra természetesen nem is gondolhatott, csak a remélt segítséget akarta ott bevárni.

Közben Puchnert a magyarok vitézsége annyira megfélemlítette, hogy

kijelentette a szászoknak, idegen segítséget kell az országba hívni, mert egymaga nem bír «a lázadó magyarokkal». Így a szászok az osztrákokkal egyetértve behívták a Moldvában állomásozó Lüders parancsnoksága alatt álló orosz hadsereget.

Az első kozáküteg február 2-án már átlépi Erdély határát. Két nap mulva Szkariattin tábornokkal az élén megérkezik a második orosz csapat is és Szebenben helyezkedik el.

Közben Bem megizente Gál Sándor ezredesnek, hogy az új székely zászlóaljakkal induljon haladéktalanul Szeben felé. A sepsiszentgyörgyi táborhelyről egy 300—400 emberből álló sereg el is indult Bem segítségére, de Szent-Péter és Hermány között, Engelbardt orosz tábornok abban a hitben, hogy a székely had Brassó ellen nyomul, útjukat állja. A székely dandár öt órai vitéz ellenállás után kénytelen Sepsiszentgyörgyre visszavonulni.

Puchner, az oroszok által megerősítve, megtámadta Bem vízaknai állását, de a honvédek vakmerősége visszavonulásra készítette. Bem nem érte be ennyivel, kitört fedett állásából és az ellenség üldözésére indult. Puchner most látva, hogy milyen kis csapat előtt hátrált meg, vérszemet kapott. Az ellenség újult erővel vetette magát a honvédekre. S habár ezek emberfeletti erővel küzdöttek, mégsem tudtak megbirkózni a négyszeres túlerővel.

Egyszerre meginog a balszárny, a középszárny is hátrálni kezd. Ebben a pillanatban Bem előtt egy ágyúgolyó fúródik a földbe. Bem felveszi a golyót, megforgatja a kezében és elkomorodva szól:

— Itt az orosz. Ez az ágyúgolyó nyolc fontos. Ilyen nincsen az osztrákoknak. Ezt az oroszától kapták kölcsön. Hátrálnunk kell.

A visszavonulásnál minden rend felbomlik. Az ellenség a menekülő honvédek hátbatámadja. Egy vértés tiszt csapatával egyenesen Bemhez vágat, de Simonyi Simon huszárörnagy a legválságosabb pillanatban a tábornok elé ugrik és egy hatalmas kardvágással kettéhasítja a támadó tiszt fejét.

A honvéd sereg csak nagy veszteség árán tud kivergődni Vízaknáról. A veszélyes visszavonulásnál Petőfi Bem mellett lovagolt, aki személyesen fedezte a visszavonulást és közben sebet is kapott. Mikor figyelmeztetik, hogy ne tegye ki magát a legnagyobb veszélynek, Bem nyugodtan jelentette ki:

— Én a predesztináció híve vagyok. Ha odafenn úgy van elvégezve, hogy el kell pusztulnom, úgyis hiábavaló minden. Különben értem, a beteges öregemberért nem kár. Csak az ifjú sereg menekdjék meg, reájuk még nagy szüksége van a szabadságnak.

Ezek a szavak igazi emberi és hazafiúi nagyságában állítják elének a nemzeti eszméért küzdő hőst, aki előtt a nemzet érdeke mindenképp előtérbe való volt. Éppen ezért különösképpen értékelte a hazáért hozott vitézi halált halt Mikes Kelemen özvegyéhez intézett részvétlevele, amelyben a többi közt ezeket írja:

«Magasztos önfeláldozása a haza szent ügye iránt, a leglovagiasabb bátorság, kiváló szerénység s magánéletének époly szende, mint kellemes vonásai azon tulajdonok, melyek Nagyságod férjét megkülönböztették, s őt mindennek, ki csak meg is közelíté, kedvessé tették. Elég volt őt ismerni, hogy becsültessék és szeretettessék. Ily előnyök mellett bírá ő a legnagyobb becsülésemet, legőszintébb barátságomat, gyönyörrel néztem elibe azon

kitűnő szolgálatoknak, melyeket tőle a haza méltán várhatott. Benne szemlélttem azon férfiút, kire Erdély ügyeinek vezérletét bíztram volna, ha kötelességem másfelé szólít vala s éppen azon ponton valék, hogy tábornokká leendő kineveztetését kérjem. De fájdalom, reményeinket egy ágyúgolyó örökre megsemmisíté s gyászba borítá kebleinket. Engedje Nagyságod, hogy bánatát megosztva, szívem fájdalmát egy kissé enyhíthessem. Nagyságodnak még maradt vigasztalása, a dicső név, melyet férjétől öröklött, s melyhez mindaz csatolva van, mi egy férfiú emlékét a földön tiszteltté teszi: de nekünk, barátainak, csodálóinak semmi, de semmi vigaszt nem hagyott a sors. Bem tábornok.»

Már este volt, mikor Bem seregével Szászsebesre ért. Itt az egyik tisztje megkérdezte, mikor vonulnak tovább.

— Reggel kilenckor — válaszolt Bem.

— De hiszen az ellenség a sarkunkban van.

— Mondtam már — válaszolt kemény hangon a tábornok. — Kilenckor indulunk.

Erre Bem nyugodtan lefeküdt.

Másnap reggel egy tábori békekövetet jelentettek be nála.

Bem parancsára Makray őrnagy a tábornokhoz vezette a bekötött-szemű főhadnagyot.

— Mit kíván Ön — kérdezte Bem.

— Puchner altábornagy Őexcellenciája kérdezteti tábornok urat, nem kíván-e parlamentározni, miután...

Bem közbevágott:

— Nem! Mondja meg Ön Puchnernek, Bem csak ágyúkkal parlamentároz.

Erre a főhadnagy lengyelül szólalt meg:

— Én mint lengyel szólok Önhöz, tábornok úr, adja meg magát, ne tegye ki népét...

Bem haragosan szakította félbe:

— Ön lengyel és nem szégyel a szabadság ellen küzdeni? Önnel nincs mit beszélnem. Elmehet!

Az ellenség azt a hamis hírt terjesztette, hogy Kemény hadtestét az Aradról várt erősítésekkel Leiningen császári tábornok megverte és elfogta.

Bem, akit folyton foglalkoztatott az Erdélyből elvesztett terület visszahódítása, minden áron hírt akart szerezni Kemény holléte felől. Számítása szerint a Kemény-dandár nem lehetett messze.

— Ki vállalkozik arra, hogy most éjjel a román táboron keresztül Dévág menjen? — kérdezte. — A vakmerőségéről általánosan ismert Bethlen Gergely ezredes rögtön jelentkezett.

— Én — mondja határozottan — azonnal indulok is.

Bethlen Gergely néhány huszár kíséretében elindult a veszélyes, felderítő útra. Hajnal felé elcsigázva, de örvendő arccal jelentette, hogy Kemény dandárjának előcsapatai Piskinéll állanak.

— Hála Istennek! — mondta megkönnyebbüléssel Bem és megölelte Bethlent.

Szászsebes ostrománál egy ellenséges csapat rohammal foglalja el Bem ágyúját, de a tábornok közéjük lovagolt, egyiket lovaglóostorával arculcsapta:

— Nem látjátok, hogy ez az én ágyúm, takarodjatok, kutyák —

haditerv szerint folytatta útját. És harmadnap már egy válogatott székely dandárral nyomult Beszterce felé, Urbán ellen. Négy napi folytonos menetelés után Besztercére ér 21-én, visszaveti az ellenséges haderőt és Urbánt kiüzi Erdélyből. Bem gondoskodik a bukovinai határ erélyesebb védelméről és visszasiet Medgyesre.

Eközben a Nagyszebennél összpontosult osztrák császári erőket kiégszítették és újból szervezték. Puchner és Gedeon betegeskedése miatt a fővezényletet Kelliany vette át, aki február 27-én Nagyszebenből Medgyes felé indult, ahol a császáriak előcsapata már megtámadta a magyar elővédet.

Kiskapusnál Herkálóvics őrnagy visszaverte a támadást. A császáriak Balázsfalva felől is támadtak és ugyanakkor Heydte őrnagy Medgyes háta mögé került. Március 2-án az egyesült osztrák hadtest új támadásba kezdett. Ebben a szorongatott helyzetben érkezett meg Bem. Czettől átvette a vezényletet és elrendelte a támadást. Öt órán át tartó kemény és szuronyharc után Bethlen Gergely alezredes a Mátyás és württembergi huszárokkal a császáriakat állásaikból kiverte és eldöntötte a csatát.

Március 3-án Puchner újabb támadást kísérelt meg, sikerült is a magyarokat visszaszorítani, mire Bem elrendelte a visszavonulást Segesvárra. Biztosra vette, hogy Puchner kihasználja előnyös helyzetét és elkészül a védelemre.

Eltelt egy nap, két nap, a várt támadás még mindig késett. Március 8-án Bem végül arról értesült, hogy az osztrák sereg Szentágota felé délnek húzódik. Ebből a hadimozdulatból az éleseszű Bem rögtön arra következtetett, hogy az ellenség el akarja vágni a Székelyföldtől. De Bemet nem lehetett egykönnyen megtéveszteni. Egy csapással keresztülhúzta az ellenség számítását és így szólt vezérkarához:

— Most megyünk Nagyszebenbe!

Míg a császáriak abban a biztos hitben voltak, hogy Bemet Segesvárt találják, addig ő Szeben előtt termett. Az ügyes sakkhúzással teljesen összezavarta a császáriak számítását, amíg ezek afölött tanakodnak, hogy vajjon Bem merre jár, addig a nagycsúri dombokról megszólaltak a Bem ágyúi.

Szebennek hatalmas védőserege volt. Skariatin eleinte nem is vette komolyan a támadást. Nem képzelte, hogy az agyonhajszolt magyar csapat fel merje venni a harcot az ő pihent 6000 főből álló seregével. Csak akkor eszmélt a támadás komolyságára, amikor cirkáló kozákjai rémülten menekültek a Bem ágyútüze elől. Bem olyan erővel támadt, hogy Skariatin ritkuló csapataival a külváros földsáncai mögé menekült. «Fel a sáncokra», hangzott erre a vezényszó. A székely honvédek ebben a válságos helyzetben is bizonyosságát adták félelmet nem ismerő elszántságuknak.

Az oroszok a bástyafokról igyekeznek elriasztani a honvédeket. Ebben a kritikus pillanatban érkezik meg Bethlen Olivér a 11-es honvéd zászlóaljjal. Erre a székelyek újult erővel folytatják a támadást. A székely újoncok szuronnal támadták Szeben bástyáit. A balszárnyon lévő székely zászlóalj már behatolt a külvárosba, a városszélen egypár viskó meggyúlt, a városban nagy lánggal égett a gránát általt felgyújtott olajgyár; ekkor Bem tábornok mellett megszólalt az egyik tiszt: «Bizony, tábornok úr, nem hittem, hogy e mai vasárnap nekünk fog szerencsét hozni, miután az eddigi vasárnapi ütközetek mindig szerencsétlenül végződtek. Azt hiszem, Puchner mérgeledni fog, ha meghallja, hogy a tábornok úr éppen az ő szerencsés napján vette be Szebent», mire az öregúr jókedvűen mondta:

— Hogy fog Puchner mérgeledni, Szeben ma mégis a mienk lesz!

A Bem apó bizakodó kijelentése szájról-szájra járt a sereghen és új erőt öntött a küzdők lelkébe. A hős székely fiúk nótával az ajkukon rohantak a haláltáncba. Az első huszárhoam eredménytelen, de a negyediknél a kapu recsegni kezd. Ez még fokozza a székely virtust, létrákon másznak fel a bástyákra. Egyszerre csak felzúg a beözönlő magyar csapat örömrivalgása: Győztünk! Éljen Bem apó! Gyönyörű muzsika volt Bem fülének a győzelmi mámor boldog megnyilvánulása. Hiszen Szeben a legfontosabb stáció az ő győzelmi hadjáratában.

Még aznap este gyorsfutárral küldött jelentésében közli Kossuthtal Szeben bevételét: «Istentől megáldott napunk vala ma, mert oly szerencsés voltam, hogy Nagyszebent végre valahára sikerült ostrommal bevenni s éjjeli egynegyed tizenkettőre a városba, amely torlaszokkal volt védve, bevonulni».

Másnap az örsökön tábornoknál a szebeni cigányok már a Rákóczi-indulót húzták és a honvédek ajkáról zengetta dal:

*A szebeni határon,
Nyargal Puchner száron,
Megy Gedeon utána,
Kötőjék a nyakába'.*

Amennyire lesújtólag hatott Szeben bevétele a császári hadseregre, annál jobban felvillanyozta ez a győzelem a magyar sereget és Erdély egész magyarságát. Hiszen Szeben nemcsak a szászok fővárosa, de minden magyarellenes szász mozgalom gócpontja és a hazaárulás főfészke volt. Szeben bevétele tehát nemcsak hadi, de politikai diadalt is jelentett. Bem mint politikus nagyon jól látta, hogy Erdélyben a nemzetiségek önkényeskedése, kétszínű magatartása milyen veszélyt jelentett a magyarság nemzeti életére. Bem, a messzi testvérországból jött idegen vezér, minden gondolatát, szíve dobbanását átérezte ennek a népnek, amellyel együtt harcolt a közös ideálok megvalósításáért.

Puchner Segesvárról Szentágotára visszatérve értesült Szeben bevételéről. Az a váratlan hír annyira felizgatta, hogy epelázt kapott, s emiatt a parancsnokságot Kallianyra bízta.

Bem, a Szebenből kiűzött szászok ellen indult Talmácsnak vette útját és Boicán kiverte őket állásaikból.

«Március 15-ét, a szabadság születésnapját nem ünnepelhattük volna méltóbban» — írja Bem Kossuthnak küldött jelentésében.

Március 17-én Bem már kiverte a muszkát a verestoronyi szorosból. Gondoskodott a szoros védelméről és tábora után sietett, amely diadalmasan haladt Brassó felé. Czetz március 19-én 7 zászlóaljjal, 3 lovasosztállyal és 33 ágyúval támadásra indult az erdős magaslatokat védő császáriak ellen. A csata már javában folyt, mikor Bem odaérkezett.

— Elő az ágyúkkal — kiáltotta a tábornok. — Néhány pillanat mulva valóságos röppentyű-eső hullott az ellenség közé. Csakhamar az egész császári sereg ijedt futással menekült Brassó felé. Bem Brassónak tartott, amelyet Engelhardt tábornok, a székelyek támadásától tartva, már kiűritett.

Már kora hajnalban az egész ellenséges hadsereg a tömösi-szoros felé tartott. Mire Bem délben Vidombákhoz ért, csak Brassó város küldöttségét találta ott, amely megadása jeléül átadta a tábornoknak a város kulcsát. Délután már a magyarok zeneszóval vonultak be a városba.

A székelyek a tömösi-szorosban üzőbe vették az orosz-osztrák csapato-

kat. A nagy golyózáporban és ágyúharcban a menekülő ellenség az egyik állást a másik után adta fel és Romániába menekültek. Így Gyulafehérvár és Déva kivételével egész Erdély Bem kezére került. Erdély sokat sanyargatott népe boldogan lélegzett fel és Erdély megmentőjének, Bemnek neve hálaadó imába foglalva csendült fel az ajkakon. Bem azonnal értesítette Kossuthot a nagyjelentőségű győzelemről.

Bem, az erdélyi hadjárat szinte csodaszámba menő diadalával bebizonyította hadvezéri szerialitását és azzal a nemes gesztussal, amellyel az alattomban ellenünk fondorkodó szászoknak kegyelmet adott, emberi, lelki felsőbbségének adta legszebb bizonyosságát. Büntetés helyett csak azt kötötte ki, hogy nyilvánosan tiltakozzanak az orosz betörés ellen. A polgárság kénytelen-kelletlen meghajolt Bem kívánsága előtt.

A hős vezér, aki soha egy alkalmat sem mulasztott el, hogy katonáit megjutalmazza, csapatait Nagyszében elfoglalásáért két havi, Brassó elfoglalásáért egy havi zsolddal jutalmazta meg. Bethlen, Kiss, Bánffy, Tóth ezredesekké léptek elő.

A székelyek, akik úgy istenítették hős vezérüket, mintha a saját vérükből való vér lett volna, Brassóban küldöttségileg tisztelegtek nála, azt a kegyet kérve tőle, hogy látogasson el a Székelyföldre. Bem eleget tett kérésüknek és március 25-én néhány törzstiszt kíséretében elindult Székelyországba. A kökösi hídnál, ahol a Székelyföld kezdődik, egész néptömeg fogadta. Az egybesereglett székelység, gyermekek és öregek, nők és férfiak hosszú sorban, a fiatalság lóháton, nemzeti lobogós dzsidákkal. Zene, ezer ajk éljenzése köszöntötte. A nemzetőrség őrnagya lelkes beszéddel üdvözölte, kocsiját virággal halmozták el. Örömkönnyek csillogtak a szemekben, a nép ujjongása s áldása kísérte útját Sepsiszentgyörgyre, Háromszék fővárosába.

Uralkodót sem fogadhattak volna nagyobb hódolattal. Volt valami főséges a székelység eme szeretet-megnyilvánulásában, mindnyájan érezték a legfiatalabbtól a legöregebbig azt a közös vérontásban nagyszerű közösséget, amely a messzi idegenből jött lengyel vezért a székelységgel összefűzte. A székház lépcsőfeljáratánál Háromszék legszebb asszonyai, leányai üdvözölték és piros rózsát tűztek érdemrendjei mellé. Ellőtt jobbja kötelékét himzett, nemzeti színű szalaggal cserélték fel; a tiszteletére adott bankettnél úri leányok és asszonyok szolgálták ki. A lakosság tisztelete és szeretete minden jelével elhalmozta.

A kemény katona szigorú arca is felengedett ezen a napon; mindenkire volt egy-két nyájas szava. Ő maga mondta, hogy ez életének legszebb napja volt. A nők ott is, mint mindenütt, ahol a hős vezér megjelent, rajongással vették körül. De Bem, bár francia udvariassággal bánt velük, szinte kerülte a női társaságot. Az ő igazi eleme a háború volt. A harci riadó, az ágyúdörgés fontosabb volt előtte minden női mosolynál.

Bem, akit minden tetteben céltudatosság vezetett, most sem feledkezett meg másik céljáról, amely ide hozta. Tudta, hogy még nagy feladat megoldása vár reá, éppen ezért tudatában volt annak is, hogy a székelységet katonailag még jobban meg kell szerveznie, hogy együtt fejezhessék be a felszabadítás nagy munkáját.

A magyar néppel egyidejűleg a magyar nemzeti kormány is tanujelét adta elismerésének és hálájának. Midőn Bem március 27-én Brassóból hosszabb tartózkodásra visszatért Szébenbe, a magyar kormány küldöttsége várakozott ott rá Kossuth levelével és a legnagyobb érdemrend csillagával. (Folytatjuk.)

OSZTROLENKA CSILLAGA.

Bem tábornok élete.

Irta: *Hory Etelka.*

5-ik közlemény.

«Hazám — írja Kossuth — elismeréssel adózik tábornok úr nagy érdeme iránt és örök hálával tartozik, amelynek tetteikkel való kimutatását kötelességének tartja.» «Tábornok úr, önnek minden egyes lépése csodálattal tölti el a nemzetet és a hadsereget. Hadseregünk legbátrabb tisztjei esztendőket adnának az életükből, ha azt mondhatnák, hogy az erdélyi hadjáratot az Ön győzelmes vezénylete alatt küzdötték végig. Tábornok úr, az Ön neve halhatatlan a történelemben és a nemzet örök hálára van kötelezve Ön iránt. Ön nemcsak Erdélyt, de a győzelemben való hitet is visszaadta a nemzetnek.»

Ebben a levelében közli Kossuth Bemmél, hogy a nemzeti tanács hálája elismerésül egyhangúlag elhatározta altábornaggyá való kinevezését.

Az érdemrend átadásáról Rudzki hadnagy mint szemtanú a következőket írja :

«A megküldött érdemrendet (mellen hordott csillag) a magyar országgyűlés javaslatára Szent István koronájának legnagyobb gyémántjával díszítették, az üresen maradt helyre pedig Bem József nevét vésték, ezzel azt akarva jelezni, hogy Bem a magyar korona legértékesebb drágaköve. Az üdvözlés és a rendjel átadását a templomban hálaadó istentisztelet előzte meg, katonai felvonulás volt, ágyúdörgés és szünni nem akaró «éljen»-rivalgás közepette . . .»

Az átadásnál megható jelenet játszódott le. Németh alezredes, a küldöttség vezetője kijelentette, hogy ő nem katona és nem szónok, hanem tisztelete jeléül megcsókoja a hős vezér jobbját, amely Magyarország szabadságáért megcsönkult.

Petőfi, aki akkor nem volt a hadseregnél, a szebeni győzelem után, fellelkesülve ragad tollat és egy szép versben hódol Bem páratlan vitézségének :

*«Mi ne győznénk? Hisz Bem a vezérünk,
A szabadság régi bajnoka!
Bosszúálló fénnyel jár előttünk,
Osztrolenka véres csillaga».*

Bem szervező szelleme nem ismerte a pihenést. Sokoldalúsága most még jobban kitűnik ; mint jó mérnök, szakszerűleg ért a védőművek építetéséhez. Lázás tevékenységgel fog hozzá az ország határának biztosításához.

A szervezés munkája közben megszólalt benne a politikus. Az erdélyi hadjárat alatt meggyőződhetett róla, hogy Erdély politikai szabadságát mennyire veszélyeztetik a nemzetiségek. Ezért a kiegyezés politikáját tartotta követendőnek. S hogy a legyőzött nemzetiségeket megnyerje, egy kiáltványt bocsátott ki, amelyben kijelenti, hogy a magyar szabadságért harcol s azt, valamint egyenlőséget vallás- és nyelvkülönbség nélkül a haza

minden polgárára kiterjeszteni akarta, a kormány nevében általános amnesztiát hirdetett.

Bemnek minden intézkedéséből az a határtalan ragaszkodás világlik ki, amelyet a hős lengyel vezér az általa visszahódított ország iránt érzett s amelynek jólétét, nemzeti egységét minden hatalmában álló eszközzel biztosítani akarta.

A nagy lelki összetartozás tudatos érzése vezette diadalra az erdélyi seregeket, s ez egyik mozgató rugója volt a hadsereg győzelmének.

Bem hősi kardjára másutt is szükség volt. A február 26-iki kedvezőtlen kimenetelű kápolnai csata után Kossuth Bemet bízta meg a Bánság felszabadításával.

Erdélyben még két erősség maradt a császáriak birtokában. Déva és Gyulafehérvár. Bem Gyulafehérvár ostromát Kemény Farkasra bízta és mintegy ötezer főnyi sereggel megindul a Bánság felé. Erdély határánál, a Vaskapú-szorosnál támadást intéz az őrcsapat ellen és azt rövid harc után kiveri a szorosból. Az út már szabad és Bem feltartóztathatlanul tör mind előbbre. Vaiszlovánál fiatal székely újonc gyerekekkel szétveri a meglepett császáriakat és elfoglalja Karánsebest. Még magát a vitézséghez szokott vezért is bámolatba ejtette a hős székely fiúk teljesítménye. Ennek hatása alatt írta Petőfi Karánsebesről a Közlönybe a székelyeket dicsőítő levelét:

«Veni, vidi, vici».

Bem nem mulasztja el Kossuthnak küldött jelentésében dicsérőleg megemlékezni a székelyekről.

«Leginkább annak örvendek, hogy ennél az expediciómnál csak kilenc század székely újoncot vettem tűzbe, akik első ténykedésüknél nagy vitézséggel harcoltak és a gyakorlott ellenséges katonákat legyőzték.»

Bemnél a győzelem mindig fokozta a harci kedvet. Most is újabb diadal után áhítozott. Arról értesült, hogy Lugos vidékén a temesvári őrségnek 3000 főnyi dandára portyáz Leiningen tábornok vezérlete alatt.

— Fogjuk el Leiningent — fordul Bem jókedvűen, dörzsölgetve kezét, Perczel ezredeshez.

— Ha Vécsey támogat, könnyen megtörténhetik, amit a tábornagy úr óhajt — válaszolja Perczel.

— Jól van hát, üzenünk neki, hiszen amint hallom, éppen Vinga körül táboroz.

Bemnek már kész a haditerve, azonnal üzen Vécseynek, hogy Temesvár és Lugos között, Rékásnál állja el az utat. Bem ugyanis arra számít, hogyha Leiningen előtt elzárják a menekülés útját, teljes erővel hátbatámadja és megsemmisíti a sereget.

De Vécsey makacsságával meghíúsítja a Bem tervét.

— Nekem Bem nem parancsol, nem mozdulok egy lépést sem — jelenti ki.

A magyar tábornokok már eleve rossz szemmel nézték, hogy idegen származású vezért neveztek ki Erdély hadseregének főparancsnokává. Bem csodálatos győzelmét a sértett hiúságon keresztül nézték és nem ismerték el a hős vezér felsőbbségét. Bem, akitől minden kicsinyesség távol állott, sokszor lehangolta a tábornokok ellenséges magatartásának ilyen módon való megnyilvánulása. Érthetően bosszantotta, ha egy jól kiszámított, biztosra vehető győzelem, a sértett hiúság áldozatául esett.

Bem egyedül nyomult Lugos felé. De Leiningen nem várja be — rémül-

ten menekült Temesvár védőbástyái közé. Így tehát április 19-én Bem kardcsapás nélkül vonul be Lugosra és onnan jelenti Kossuthnak az újabb győzelmet.

— Csak azt sajnálom, hogy az ellenség nem mutat valami nagy kedvet az ütközet elfogadására, most is olyan sebesen fut Temesvár felé, hogy nem vagyok képes utolérni — egészíti ki jelentését.

De azért, ha nem érhetette is utól, nyomon követte. Temesvár alatt értesült róla, hogy Románia felől egy 10.000 főnyi hadoszlop készül a Bánságba törni. Bem szokott gyorsaságával, május 8-án Fehértemplomhoz siet, itt találkozik össze Puchnernek Erdélyből kiűzött, de újra szervezett seregével, amelyet most is megsemmisít.

Május 16-án már Orsovát szállja meg és onnan jelenti Kossuthnak :

«Különő sszerencsémnek tartom Kormányzó urat arról étesíthetni, hogy Isten segítségével sikerült a Bánságot nagyobb áldozatok nélkül Magyarország számára visszahódítanom».

Bem rendkívüli sikerei Kossuthot is bámulatba ejtik és leghőbb óhajtása, hogy Görgey helyébe főparancsnoknak nevezze ki. De a magyar tábornokok között még jobban fellángol a féltékenység tüze. Amíg titokban ellene fondorkodnak, Bem, aki csak a kitűzött célt látja maga előtt, újabb haditervet készít.

Elhatározta, hogy Pétervárad felé nyomul, átkel a Dunán, Győrig hatol, ráijeszt Bécsre. Aztán délnek kanyarodik, megszállja Fiumét és összeköttetésbe kerül a baráti Olaszországgal. De ezt a nagyszerű elgondolását már nem valósíthatta meg.

Amint Bem kitette a lábát Erdélyből, a közhangulat egyszerre megváltozott. A hős lengyel vezér, aki annyiszor tette kockára életét a magyar ügyért, aki visszaadta az erdélyieknek Erdély földjét, valóságos apja lett ennek az országnak, amely elárvult a hős apa nélkül. Erdélyben még mindig a kezdet elején volt, még nagy szükség lett volna a Bem zseniális szervező képességére. Czetzből, aki Bem távollétében a fővezérségi tisztet töltötte be, hiányzott a Bem törhetetlen energiája és szervező képessége.

Amíg Bem a Bánságban szerzett dicsőséget a magyar fegyvernek, addig Erdélyben alattomos kezek dolgoztak a béke munkája, a Bem által hirdetett testvériesség szelleme ellen.

A felbujtogatott nemzetiségek gyűlölete egyre elviselhetetlenebb formában nyilatkozott meg Erdély népével és lakosságával szemben.

Az osztrákok biztatására a nemzetiségek most már másodízben fordultak orosz segítséghez. Az oroszok június 19-én két helyen, Brassónál és Besztercénél törtek be Erdélybe. Az orosz és osztrák csapatoknak Erdélyből való kiűzetése után, Miklós cár, a bécsi kormány kérelmére a galíciai és bukovinai határon két hadtestet összpontosított, a bécsi udvar újabb sürgős kérelmére pedig meghagyta Paskievits hercegnek, hogy két hadtesttel nyomuljon be Gácsországba. Már 11-én a cár egy kiadványt adott ki, amelyben arra való hivatkozással, hogy a magyarországi zavargások élén lengyel tábornokok állanak, akik birodalma nyugalalmát veszélyeztetik, kijelentette, hogy a forradalom lecsendesítésére fegyveres erővel szándékozik fellépni. Kevéssel azután Varsóban találkozott a két császár és megállapodott a segélynyújtás feltételeiben.

A magyar kormány minden próbálkozása, hogy az európai diplomácia segítségét megnyerje az orosz beavatkozás ellen, eredménytelennek bizo-

nyult. A magyar kormány már május közepén tudatta a nemzettel, hogy az orosz hadsereg közeledik és csak önerejére számíthat.

Az oroszok június 18-án már betörték Magyarországra. Bem ezalatt Erdélyben nagyszabású intézkedéseket tett. Megvizsgálta a határszéli szorosokat, azután Nagyváradra ment, ahol Kossuthal értekezett, aki most még világosabban látta, hogy milyen nagy szüksége van az országnak Bem ritka hadvezéri képességeire. A váradi találkozás után, Bem Kolozsvárra ment, ahol a lelkes magyar asszonyok egy díszkarddal ajándékozták meg. Hálából azért a kardért, amelyet a magyarok önzetlen barátja, a magyar szabadság védelmére ajánlott fel.

Bem Kolozsvárt értesült az orosz betörésről, rögtön Désre utazott és a rendelkezésére álló csapatokat összevonva, Besztercére sietett.

Kossuth június 28-án még egy kiáltványt intéz Európa népeihez, melyben a magyar kormány a magyar nemzet érdekében felszólal az orosz invázió ellen. Megható szavak fejezik be a kiáltványt :

«Ébredjetek fel ó népei és nemzetei Európának. Magyarország terén Európa szabadsága döntetik el. Ez országgal a világszabadság egy nagy földet, e nemzettel egy hív bajnokot fog elveszteni. Mert mi küzdünk utolsó csepp véréig, hogy e föld vagy választott tartománya legyen a vérrel vívott szent szabadságnak, vagy örökké kárhózatós emléke annak, mint bírnak szövetkezni a zsarnokok s mint tudják a szabad népek és nemzetek egymást gyalázatosan elhagyni».

Ugyancsak június 28-iki keltezéssel írja Kossuth a többek között Bemnek :

«E percben kapom Kolozsvárról június 23-áról írt levelét. Az orosz erdélybeli inváziójáróli tudósítás már tudva volt előttem. Ezredes Kissnek Brassónál történt halála fájdalmasan hatott rám».

«Fájdalommal látom át, hogy altábornagy úr Erdélyből Bánátba most nem jöhet ki».

«De a vész ott is igen nagy, mint általában mindenütt. Most jönnek legnehezebb napjaink : áldja meg Isten fáradalmainkat, mert valóban szükségünk van reá, Bánátban a parancsnokok között örökös viszály van s pedig, rend, összetartás a segítségére volna szükségünk, különben elvesztünk».

«Véleményemet tisztán, nyíltan ki kell mondanom, hogyha gyorsan egyesíthetjük erőnket, a haza meg van mentve, ha nem, nincs. Óhajtanám azért, hogy ön egész erejével kijöjjön, egyesüljön a többi hadtestekkel, vegye át a főparancsnokságot, úgy tour a tour megverjük ellenségeinket s visszanyerjük a világ szabadságát. Ha ez nem lehet, félek, hogy 19 nap alatt sötét katasztrófa történik. Azonban az országot utolsó emberig védendem. Magyarhon népeit most fegyverre szólítom».

Kossuthnak ez a levele, amelynek minden szavából elismerés, nagyrabecsülés érzik ki, jobban megvilágítja Bem történelmi mértékét és nagyságát, mint a halála után, magyar tollból eredő összes dicséreték. És Bemnek, a magyarság legigazabb barátjának, aki a külsőségekre nem sokat adott, bizonyára jobban estek ezek a szavak, mint a hadisíkereiért kapott kitüntetések. De Kossuth Lajos leveléből már kiérzik, nemzete sorsáért aggodó hazafi balsejtelme is. Bem már nem tehetett eleget Kossuth óhajlásának, nem adhatta fel a minden oldalról fenyegetett Erdély védelmét. Küzdelemvágyát csak növelte az a tudat, hogy megint az oroszokkal, hazája ősi ellenségével, kell felvennie a harcot. Az ő páratlan bátorságának, kitartásának és hidegvérének,

melyet a legnagyobb veszély percében is megőrzött, — köszönhető, hogy az erős támadásokat visszavetve, Besztercét még július 10-ig tartotta, de egy újabb túlerős támadás visszavonulásra készítette.

E közben a Székelyföldről egyre rossz hírek jöttek. Lüders a tömösi szorosnál betörve, Bem legnagyobb erőforrását, a Székelyföldet akarta tönkretenni és Hesdorf tábornokot kilencezer emberrel Háromszék ellen küldte.

A határszéli harcokban teljesen kimerült székely had Csíkmegyébe húzódik vissza. Hesdorf megszállja a Székelyföld hadiszertárát, Kézdivásárhelyet és szétromboltatja az ágyúöntő műhelyt. Egy fél nap munkája és Gábor Áron találékonyságának, a nép önfeláldozó hazaszeretetének végvára, az ágyúöntő műhely, romokban hever. Ez a csapás felrázza a lankadó székely virtust, ökölbe szorulnak az erős kezek :

— Ezért megfizetünk, visszaadjuk a kézdivásárhelyi kölcsönt.

Uzonnál ott harcol a hős Gábor Áron is, ő irányítja az ágyútüzet. A vesz-tét érző székely nemzet vészkiáltása dörög az ágyúk hangjában. Végső küzdelemben egy ágyúgolyó leteríti Gábor Áront. A székely ágyúöntő hős halálának híre futótüzként terjedt el a Székelyföldön. Keserű gyász fakadt a hír nyomában. Egy másik gyász hír újabb csapást mér az elárvult székelységre.

Elkeseredett hősi küzdelem után, Lüders megtörte Kiss ezredes hadának ellenállását. Kiss megsebesült, leesett lováról, de tovább harcolt. Egy másik lövés után elájult és az ellenség kezébe került.

Majd Brassó is elesett és Lüders csapatai elfoglalták a magyarok által kiürített várost.

Bem teljes tudatával bírt annak, hogy a Székelyföld meggyöngülése milyen katasztrófális lehet a hadjárat kimenetelére nézve. Ezért Székelyföldre ment, hogy a lankadó harci kedvet a székelyekben felébressze.

A Csíkba vezető szorost Gál Sándor védte néhány száz emberrel. Alvezérei megtagadták az engedelmességet, otthagyták az állásokat és a sereg nagy részével Csíkszeredába húzódtak vissza.

Gál megesküdött, hogy inkább az utolsó szál emberig elpusztul, de a muszkát nem engedi be. Ő maga is mint közlegény állt őrt a mitácsi dombháton, mikor Bem odaérkezett. A tábornok a fegyelmetlenséget nem tűrte, a zászlót hűtlenül elhagyó alezredest és őrnagyot haditörvényszék elé állította.

Bem Csíkszeredába érkezve, mindjárt válaszolt Kossuthnak július 9-éről keltezett levelére, amelyben ismételten felajánlja neki a fővezérséget.

— A nagyon nehéz és nagyon kellemetlen feladat vállalása esetén — írja Bem — kiköti a szabad kezet arra, hogy alvezéreit maga választhassa ki és a hadműveleteket saját belátása szerint intézhesse.

Bem addig sem tűrt el semmi beleavatkozást a hadvezetést illetően, egyedül Kossuthtól fogadott el utasításokat. Egész haditénykedése alatt hozzászokott a szuverén hatalom gyakorlásához. Ezt korántsem tekinthetjük zsarnoki vonásnak, hanem egész fensőbbeséges lénye és egyénisége jogos megnyilvánulásának. Bem, aki nagyon optimista volt és bámulatos haditeljesítményei igazolták is optimizmusát, bízott benne, hogy a magyar ügyet még diadalra viheti.

Már abban is kivált a többi tábornok közül, hogy a hadakozáson kívül a külfölddel való összeköttetést is ápolta, ő volt az első, aki jelentéseivel, a francia köztársaság alelnökét, személyes barátját, valamint a Bukarestben és Konstantinápolyban akkreditált konzulokat a magyarországi viszonyok

felől tájékoztatta és Magyarország és a Porta között a békitő összeköttetés útját egyengette. A Kossuth által javasolt moldvai expedíció terve is élénken foglalkoztatta. A július 16-áról keltezett levelében Kossuth közli Bemmel, hogy két romániai emigráns Balces és Bolliák ajánlatot tettek egy román légió alakítására. Kossuth elvileg elfogadta a gondolatot és a részletek megbeszélése végett Bemhez utasította a két emigránst.

«Ajánlom őket. A dolog igen fontos — folytatja levelében Kossuth. — Ha ön Romániába nyomulna (mit igen szeretnék) e zászlóalj az avantgard-ot képezhetné. A következmény felszámíthatatlan volna. Ha a dolog romániai bemenetelre kerül, kérem ez urakat pár nappal ezelőtt tanácskozáásra hívni fel, hogy előre intézkedhessenek. Igen szükségesnek vélem megmondani a proklamációban, mint a törökök és románok barátai jövőnk felszabadítani őket az orosz nyomás alól.» A törökök kétes politikát űznek, il faut les comprendre».

A törökök magatartását illetőleg maga Bem is osztotta a Kossuth meggyőződését. Omer basa, annak ellenére, hogy a magyar küldöttséget Orsován nagyon szívélyesen fogadta, mégsem teljesítette Bemnek azt a kérését, hogy az állítólag semleges területre húzódott osztrák hadtestet lefegyverezze. A renegát Omer pasával egyetértve Faud effendi török diplomáciai meghatalmazott már március 24-én kijelentette De Segur francia főkonzulnak, hogy okosan és ügyesen fog kitérni Bem kérése elől, azután már nem is válaszolt Bem levelére, amelyben támogatását kérte. Bem ebből a magatartásból arra következtetett, hogy az oroszok megvesztegették.

Ezek az apró kudarcok, valamint a Magyarországból jövő rossz hírek fokozták Bem haditevékenységét. Csíkszeredán 12 ezer embert és 50 ágyút összegyűjtve, július 19-én előrenyomult Brassó felé. Rövid ütközet után a szövetséges csapatok Kökös és Illyefalvára húzódtak vissza. Július 21-én Bem még megismételte támadását, majd július 22-én betört Moldvába.

A lakossághoz kiáltványt bocsátott ki, amelyben felszólította, hogy fogjanak fegyvert, gyűljenek zászlója alá, hogy a törökökkel kezefogva, az oroszokat Erdély és Románia területéről kiűzhessék. Azután Moller orosz tábornok csapatait visszaszorította, 24-én újból felszólítja a moldvaikat, hogy siessenek lerázni az orosz jármot. Különösen arra számított, hogy Bukovinában, a Szeret mellett élő csángók megragadják az alkalmat, hogy a magyar testvérekhez csatlakozzanak. Azonban az elnyomott moldvai nép körében ezek a kiáltványok nem találtak visszhangra.

Bem meggyőződván róla, hogy a moldvai vállalkozása nem hozhatja meg a várt eredményt, július 25-én csapatával visszatért Erdélybe.

Moldvából visszajövet, Berecken találkozott Petőfi Sándorral, akit valami titokzatos erő, amelynek nem tudott ellenállni, visszaűzött Bemhez. Ez a találkozás döntő hatású volt Petőfi életére. A költő, amint megpillantotta Bem hintáját, hozzá szaladt; a hintó megállt, Bem kitérte két karját és magához ölelte a költőt. — Mon fils, mon fils — rebegette könnyezve a vezér. A körülálló népség azt kérdezte Egresy Gáborról, aki Petőfi kíséretében volt, «Fia ez a generálisnak?»

A költő boldogan írja feleségének, hogy Bem, ha lehet, most atyaiabb és nyájasabb hozzá, mint azelőtt volt. A kormányhoz pedig jelentés ment. — «Segédtisztém, Petőfi őrnagy, aki Klapka tábornok gyalázatos eljárása miatt leköszönt, ismét szolgálatba lépett». De a végzet már nagyon rövidre szabta ezt a szolgálati időt.

Bem elsősorban Nagyszében és a vöröstoronyi szoros visszafoglalását tűzte ki célul.

Marosvásárhelyre érkezve, újra szervezte kis hadseregét. Lüders, aki Szebent bevette, nem tágitott attól a tervétől, hogy a Székelyföldet tönkretegy. Őt ponton készítette elő a támadást. Szebenből felhívást intézett a románokhoz, hogyha az örökségre számot akarnak tartani, július 29-én gyűlekezzenek Nagy-Csergéden. Ő meg a segesvári vonalat választotta magának. Bem, Vásárhelyt értesült Lüders bekerítő tervéről. Erre rögtön megváltoztatta haditervét. Gál Sándor seregét, amelyet Vásárhelyre terelt, Segesvár felé irányította. Arra számított, hogyha sikerül az osztrák főerőt visszavernie, ezzel meghiúsítja Lüders tervét, és akkor egyenesen őt támadja meg.

Július 30-án Bem 5000 emberrel, 14 ágyúval elindult Segesvárra. Lüders óriási felkészültséggel várta Segesvárnál. Bem Héjjasfalvánál az orosz előőrsre bukkant, azt visszaverte, és kis seregével délelőtt 1-kor megindította a tüzérségi támadást Fehéregyháza felől. Az első ágyúlövessel megölték Szkarriant, Lüders vezérkari főnökét. Az orosz jobbszárny inogni kezdett. Erre Lüders személyesen vette át a vezetést. A kis magyar sereg az irtózatos ágyúharc ellenére este 7-ig halált megvető bátorsággal tartotta magát. Ekkor négy század ulánus a jobbszárnyra vetette magát. Bem serege, amely jórészt tüzet nem látott újoncokból állott, nem tudott ellentállni a háromszoros túlerőnek, felbomlott és a lovasság által üldözve, Héjjasfalvára hátrált. Bem alól kilőttek lovát, mire a vezér szekérbe ült. De közben a szekér feldőlt és ő is csak úgy menekülhetett, hogy lefeküdt az árokba, köpenyével eltakarta arcát és halottnak tetette magát. Mikor az üldözők serege elvonult, hűséges huszársjai, akik holtteste után kutattak, szerencsésen rátaláltak és kimentették veszedelemes helyzetéből.

A segesvári csata a nagy véráldozaton kívül súlyos veszteséget jelentett. Az összes társzekerek, köztük Bem kocsija fontos iratokkal és a Kolozsvárt kapott díszkarddal együtt, az oroszok kezébe kerültek.

Bem rögtön Petőfi után érdeklődött.

— Oú est mon fils? De erre a kérdésre senki sem tudott válaszolni. A honvéd dicsőség halhatatlan énekesének az áhított halálmód jutott osztályrészéül.

A hős lengyel vezért nagyon fájdalmasan érintette az ő kedvenc «fiának» elvesztése. A költő halála mintegy beigazolta a predesztinációba vetett rendületlen hitét. Hiszen ő mindent elkövetett, hogy Petőfit visszatartsa és a költő egy titkos hatalomtól hajtva, mégis ment előre, Végzete felé. Petőfit siratva, talán megsejtette, hogy maga a nemzet is így megy a feltartóztatlanul közeledő végzet elébe. De akármit érzett is befelé, Bem apó nem mutatott csüggedést az ő fiai előtt, hiszen az egyre fogyó önbizalmat kellett élesztenie a hadseregben. Ő, aki egész életét katonák között töltötte, jól tudta, hogy erre a katonának éppen olyan szüksége van, mint a municióra, vagy az ételre. Fényes hadisikereinél stratégiai tudománya mellett nagy segítségre volt az emberi lélek ismerete. Hány ezer katonának szépítette meg utolsó óráját, az egész lényéből kisugárzó bizakodást adva ajándékba a biztos halálba indulóknak.

Bem, serege roncsával Segesvárról visszatért Vásárhelyre. Ez volt legkedvesebb városa Erdélyben, itt időzött a legszívesebben. Ha megsebesült, ha feltétlenül pihenésre volt szüksége, mindig azt mondta :

— Menjünk Vásárhelyre !

De a segesvári csatavesztés után már Vásárhelyt sem találta jól magát, Hihetetlen tevékenységet fejtett ki serege újjászervezése körül. Kemény

Farkast Kolozsvárról Gálfalvára rendelte, ő maga a rendelkezésére álló erőkkel Szeben felé indult. A száz kilométer útát nagy hőségben három nap alatt tette meg és ötödikén megérkezett Szeben elé.

Az ellenséges had Hassford vezetésével Nagycsűríg ment elibe. Bem, mint rendesen, ezt a csatáját is nagy ágyúzással kezdte meg. Hassford bekerítéstől tartva, feladta a harcot és Szebenbe vonult vissza. Innen Bem az oroszokat öt órai kemény harc után kiverte és Vesztenig üldözte.

Bem tehát elérte célját, másodsor is bevette Szebent, de ez a dicsőség rövidéletű volt. Lüders, aki a segesvári csata után Erdőszentgyörgyön értesült Bem győzelméről, rögtön Szeben felé indította seregét és 30 órai gyors menetelés után augusztus 6-án egy nappal később mint Bem, Vizaknán foglalt állást.

Bem, amint Lüders közeledéséről értesült, egy huszárszázadot, Stein ezredes felkutatására küldött. Akkor még nem tudta, hogy augusztus elsején Hassford Szászsebes előtt megtámadta Steint és visszaverte. Lüders gyorsan követte Bem seregét, elővédjei már augusztus 6-án megszállták a Nagy-Csürtől északra fekvő magaslatokat. Bem Nagy-Csürrnél megütközött, hosszasan tartotta magát, de a nagy túlerővel nem tudott megküzdeni. A lovas tömeg támadása hátrálásra kényszerítette a magyar csapatokat. Bem, hogy Stein-nal egyesüljön, Szerdahely felé vette útját. Szokása szerint személyesen, ágyúival fedezte a visszavonulást. Miként annyiszor, itt is szinte foglyul esett; katonái alig tudták a golyók záporából kihozni.

Szászsebesre érve, már ott várja a Kossuth futárja a kormányzó levelével, amelyben ismételtén arra kéri, hogy jöjjön Magyarországra és vegye át az összes csapatok főparancsnokságát.

«Az ön puritán jelleme, hadvezéri tudása — írja Kossuth — talán még segíthet hanyatló ügyünkön.»

Bem a vezényletet átadta Stein ezredesnek és meghagyta, hogy Szászsebest és a Piskihidat utolsó emberig védje. Másnap Déván át Magyarországra utazott, hogy Kossuth kívánságának eleget tegyen.

Az utolsó napok rohamosan siettették a nemzetre váró katasztrófát. Az egymást követő vereségek, a kormánynek Aradra való menekülése általános lehangoltságot váltottak ki a hadseregben. A tábornokok közötti folytonos egyenetlenkedés megnehezítette a Kossuth helyzetét, mint soraiból is kiviláglik, csak abban bízott, hogy Bem még megmentheti a helyzetet. De ez már inkább a hazájáért mindent áldozó és annak megmentésére mindent elkövető hazafi reménye, mint a komoly államférfi reális elgondolása volt.

Bem értesülést szerezvén róla, hogy Dembinszky Temesvárnál az osztrákokkal hadakozik, odasietett, hogy átvegye a fővezérséget. Dembinszkyt nagyon meglepte, mikor Rékás irányából egy négylovas ócska batár robogott elé s a batárból kopottas, huszáratillában fehértollú, sűrke csákoval a fején, egy törődött öreg ember szállott ki — Bem tábornok. Dembinszkynek akkor még nem volt tudomása Bem főhadvezéri kinevezéséről. Ahogy meghallotta, hogy Bem azért jött, hogy átvegye a vezényletet, megölelte honfitársát.

— Barátom, köszönöm, hogy leveszed vállaimról a nehéz keresztet.

A legnagyobb áldozat és önfeláldozás volt ilyen körülmények között a fővezérséget vállalni. Bem a csata megkezdése után érkezett a táborba és teljesen ismeretlen viszonyok közé került. Sem a terepviszonyokat, sem a katonákat nem ismerte, de azért mindenütt örömujjongással köszöntötték.

— Éljen Bem apó! Éljen a hős vezér! — hangzott fel. (Folytatjuk.)

OSZTROLENKA CSILLAGA.

Bem tábornok élete.

Irtá: Hory Etelka.

6-ik közlemény.

— Legalább vége az örökös retirálásnak — teszik hozzá örvendezve. Dembinszky azt a tanácsot adja Bemnek, hogy huzódjék vissza a Béga balpartjára, ahol a sereg kipihenhetné magát.

— Köszönöm a jóindulatot — mosolyog Bem —, de örökké csak nem hátrálhat az ember.

Bemnek az volt a terve, hogy Kmety hadosztályával az ellenség jobb-
oldala ellen támadást intéz és Arad felé vonul, hogy ott Görgeyvel egyesüljön és azután vívja meg a döntő ütközetet. Rögtön intézkedett, hogy tüzérségét megerősítse és seregét a temesvári úttól jobbra csatarendbe állítsa. Eközben Becskerek elé érkezett lovas hadosztálya élén Haynau tábornagy is, aki észreveszi, hogy a magyar sereg keresztül akar törni harcvonalán. Erre rögtön megteszi az ellenintézkedéseket és egy orosz hadosztályt Szent-andrás felé indít. Ezt látva Bem, hat század huszárt egy lovas üteggel átküld a Nyárád patakán, hogy az osztrák ütegeket oldalbatámadja. Az osztrák tüzérség meglepetve hátrál Kisbecskerek felé, de az eközben előrenyomuló huszárság megtámadja őket.

Két órai kemény ágyuharc után a lőszer hiánya a magyar ütegeket elnémulásra készítette.

Haynau igyekszik kihasználni a pillanatnyi előnyt és parancsot ad csapatainak, hogy törjenek át a Nyárád túlsó partjára. A magyar tüzérség pusztító ágyútűzzel fogadja az előnyomulókat és hátrálásra készíti őket. Haynau megretten és lóhalálban Lichtenstein hercegért küld. A küzdelem ágyúharccá fejlődik. Néhány órai ágyúzás után a magyar ütegek tüze lan-
kadni kezd; fogyatékán a lőpor és a golyó.

— Töltényt, töltényt — kiáltják az ütegpáncsnokok.

De a tartaléktól azzal a lesújtó válasszal térnek vissza, hogy nincsen több töltény. Ez eldöntötte az ütközet sorsát. Bem parancsot küld Kmetynek, hogy az ellenség jobboldalát támadja meg, ő maga a balszárny felé száguld, hogy a megújuló támadás esetére intézkedjék. A tábornok paripája valamitől megbokrosodik, az öreg úr kifordul a nyeregből, és közben súlyosan összezúzza vállpercét. Kísérete félig alétan szállítja be a csatátér mögötti vadász-erdő vadászlakába. A vezér nélkül maradt magyar seregben egyszerre minden rend felbomlik. A győzelembe vetett hit kiveszett a szívekből, már csak a fáradságot, az éhséget érezték, a bizakodást csüggedés váltotta fel. Egy szemtanu elbeszélése szerint «a kór, mely hónapok óta lappangott a seregben, melyet a szüntelen hátrálás, a sok nélkülözés okozott és érlelt, Temesvárnál tört ki egész rettenetességében».

Dembinszky, Mészáros, Percel is ott voltak ugyan a csata színhelyén, de egyik sem vette kezébe a küzdelem további irányítását. «A lovasság — Mészáros elbeszélése szerint — néhány sikertelen roham után hátravonult. Ezt követte Gál, utóbb a Guillaume hadteste is, szóval minden hátrálóban volt. Kinek a parancsolatjára! Nem tudatik. Amint nem volt főparancsnok, úgy nem volt senki, aki Bem terve szerint a seregnek irányt adott volna.

S így a sereg önszántából Temesvár felé tartott, mert az odavezető út mind a két felén menedéket nyújtó sűrű erdőségből állott.)

Bem, ahogy magához tér, azonnal intézkedik, hogy Kmety támadja meg az osztrák jobboldalt.

A sebesült Bem tábornokot közben bekötözik; lázasan fekszik ágyában, de nem panaszkodik. A tehetetlenség tudata jobban bántja, mint a fizikai fájdalmak. A körülötte gyülekező tábornokok tanácstalanok. Bem Dembinszkyhez fordul.

— Látod — mondja — minő helyzetben vagyok. Kérlek, vedd át, hacsak ideiglenesen is a csapatok vezetését.

— Nem, barátom — fortyan fel Dembinszky —, mert valahányszor a sör megsavanyodott, rendesen nekem adták ide megjavítás végett. S mihelyt megjavítottam, mindjárt másra bizzák, aki újból elrontja. Ez sokkal hálátlanabb mesterség, hogysem újra folytassam.

A jelenlévő többi tábornokok is megtagadták Bem kérését. Erre Bem Guillaume-t nevezte ki vezérkari főnökévé és megbízta, hogy a kormányzót értesítse a történekről. Az ellenség akkor már a Vadászerdő felé közeledett. Onnan is menekülni kellett. Bem Lugosra szállíttatta magát, ahová a sereg is követte.

(«Világos csak zárójelene volt a szomorú drámának. Szabadságunk sírja Temesvár», jegyezte meg találóan Klapka.)

A temesvári csatavesztés döntő hatással volt Magyarország függetlenségi harcára.

Görgey már előre kijelentette, hogyha az osztrákok győznek Temesvárnál, ő leteszi a fegyvert.

Amint Guillaume jelentése megérkezett a vereségről, Görgey rögtön ismétli elhatározását a kormányzó előtt. Nem harcol tovább, feladja a küzdelmet.

Míg a pártoskodó magyarországi tábornokok nagyrésze könnyen fogadja el a fegyverletétel gondolatát, addig Bem tábornok, az idegen vezér, nem akarja feladni a küzdelmet: hős lelke irtózik a megalkuvástól.

Bem, Kossuthnak Aradról augusztus 10-én keltezt levelére azt válaszolta, hogy az ügy még nincsen elveszve. Mindenképen személyesen akar találkozni Kossuthal és augusztus 11-én Aradra indul. Radnán tudja meg, hogy Kossuth lemondott és a hatalmat Görgey vette kezébe. Erre futárt meneszt Kossuth után és kéri, térjen vissza az országba, ragadja magához a hatalmat. De már minden késő. Kossuth, amint azt válaszlevelében meg is írta, csak abban az esetben vehetné kezébe a hatalmat, ha erre Görgey felszólítná. Bem minden kísérlete, hogy Kossuthot rávegye a visszatérésre hiábavaló volt. A végzet már úgy határozott, hogy a nemzet apja ne térhessen vissza többet hazájába.

Bem még bizott benne, hogy Erdélyben tovább folytathatja küzdelmeit. Serege maradványával augusztus 16-án Dobra ment és a vezérletet Beke ezredesnek adta át.

A lesneki táborban Bem még egy végtanácskozást tartott. Közölte a sereggel Görgey fegyverletételét, de egyúttal azt is közölte, hogy még 150 ágyú és az erdélyi sereget is beleszámítva, mintegy 4000 ember áll a rendelkezésére, tehát Erdély védőhegyei között még fel lehetne venni a harcot az ellenséggel. Bem az ő törhetetlen hitét igyekszik beoltani katonái lelkébe.

— Igaz, hogy a lőszer kevés, az élelem még kevesebb, de hát majd

megsegít az Isten. Az a fő, hogy ne csüggedjünk, csak egy kis győzelem és jóra fordul minden — biztatja őket.

De a lelkes szavak már nem találnak visszhangra. A lelki harcképtelenség átragadt az erdélyiekre is.

A temesvári ütközet után, Kmety ezredes dandára volt még leginkább harcképes. Mialatt Bem és Guillaume maradványserege Fecséten át Erdély felé indult, Kmety vállalkozott az önfeláldozó feladatra, hogy dandárjával fedezze a visszavonulást. Lugosnál sikerült is félnapi vitéz ellenállással a huszszorosán túlnyomó ellenséges erőt feltartóztatni.

Ezalatt Bem az utolsó ütközetre készült. A sereg már készenlétben állott, mikor a piskihíd felől egy orosz tiszt érkezett, mint Lüders tábori futárja. Felszólította a tábornokot, hogy Görgey példájára tegye le a fegyvert.

— Mi a feltétel és a biztosíték? — kérdezte Bem ridegen.

Az orosz erre nem tudott válaszolni, mire Bem szokott fölényes modorával folytatta:

— Láthatja, hogy éppen csatába indulok, önt is csak a harcvonalból ereszthettem vissza. Szíves lesz tehát addig itt maradni, míg vonalát lőtávolságra meg nem közelítettük.

Ezzel az orosz ellenvetései dacára Bem elővédjéhez sietett, lóra ült és hajnalban elfoglalta Dévát.

Reggel 24 órai fegyverszünetet kötött az oroszokkal, majd a még megmaradt sereg vezetését Beke ezredesre bízta.

Kevéssel azután, a sors különös ironiájaként Bem utolsó ezrede, a Beke vezetése alatt álló 11-es zászlóalj, éppen a piskihídnál tette le a fegyvert, ahol néhány hónappal azelőtt a dicsőség fénypontján állott.

A szerencsétlen kimenetelű segesvári csata után minden rend felbomlott az országban. A vezéreknek egymás közötti örökös viszálykodása és meghasonlottsága, amely siettette a szabadságharc leverését, az összeomlás pillanatában a hadsereg és lakosság körében csak fokozta a kétségbeesést. Az életfentartási ösztön, a fogságtól való félelem, sok száz embernek adott vándorbotot a kezébe.

Vége Bem is belátta, hogy a kétfelől fenyegető ellenséggel szemben a már részben demoralizált hadsereggel nem folytathatja tovább a küzdelmet.

A dévai ütközetrel tehát a Bem erdélyi hadjárata befejeződött. Az összeomlás katasztrófájának pillanatában Bem önkéntes misszióján keresztül megdöbbenő erővel érezte a két nemzet tragikus sorsközösségét. Ahogy Lengyelország a maga nemzeti törekvéseivel századokon át szemben találta magát a cári Oroszország nemzeti és emberi jogokat elnyomó abszolutisztikus uralmával, éppen úgy állott szemben a történelem vérzivataros századain keresztül a nemzeti létéért küzdő Magyarország — a Habsburgok uralmával. Mint ahogy Lengyelországot nem menthették meg szabadsághősei és nemzeti mártirjai a feldarabolástól, — amit annak idején már Kázmér király a lengyel trónról való lemondásakor prófétai ihlettel jósolt meg az országgyűlésnek —, úgy Magyarországot sem menthették meg nagy véraldozatokat követelő, hősi küzdelmei a Habsburgok elnyomásától. A cári kormány jogtalan beavatkozása, a magyar szabadságharc leverésével egyszerre semmisítette meg a magyar és lengyel nemzeti törekvéseket.

De Bem azok közé a nagy alkotó szellemek közé tartozott, akik nem állnak meg csüggedten a romok mellett, hanem rögtön arra gondolnak, hogy mit lehet majd a romokból felépíteni?

A hadvezérnek megállást parancsolt a sors, de a politikus agyában a még az összeomlás előtt fogant politikai elgondolások, amelyek a törökökkel való összeköttetést célozták, most újból előtérbe kerültek.

Felszólította néhány meghitt tisztjét, hogy kísérjék ki őt Romániába és onnan bujdossanak Törökországba. A Bemhez híven ragaszkodó Weppler Nándor huszárezredes 500 huszárral, Stein és Guillaume tábornokok nem tágitottak a vezér mellől, aki annyi áldozatkészséggel szolgálta a magyar nemzet ügyét. Elhatározták, hogy mellette maradnak és ahogy osztoztak vele a dicsőségben, úgy most ha kell, a balsorsot is megosztják vele.

A Bem tábornok lelkébe az eszményi hazaszeretet kitörülhetetlen betűkkel véste be örökös mementóként a szavakat, amelyek Rákóczi Ferenc zászlóján hirdették a szabadság evangéliumát.

«Elnyomva is feltámadunk!»

Ezeknek a szavaknak az erőt adó hite világította meg Bem előtt a bujdosók bizonytalan útját abban a keserű órában, amikor búcsút mondott Erdélyországnak; törődött, nyitott sebektől sajgó testének is ez adott erőt, mikor hűséges bajtársaitól követve, egy kopott táskával, két arannyal a zsebében elindult a száműzetésbe.

Bem a száműzetésben.

«Csak az a nemzet hal meg, amelyik nem akar élni», mondta Bem tábornok, mikor elhagyta Erdélyt. Erős lélekről, törhetetlen hitről tanuskodó szavak, amelyek az összeomlás tragikus momentumában is, a nemzeti eszmék mellett kitartó szabadsághős emberi és történelmi nagyságát bizonyítják. Egész életén egy eszme, a nemzeti szabadság megvalósítására törekedett és a törhetetlen akarás, amely nem ismert meghátrálást, amely áldozatos tettek szakadatlan láncolatát követelte tőle, még nagyobbnak tűnteti fel a balsorssal farkasszemet néző, serege roncsaival száműzetésbe induló vezért, mint a legendává foszlott győzelmek diadalmas hőseit.

Minden összeomlott körülötte, de a nemzet szabadságának kivívásába vetett hite rendíthetetlenül élt a lelkében.

Bem többet vesztett, mint bujdosó társai. Két nemzet szabadságáért küzdött és a magyar szabadságharc leverésében a lengyel törekvések gemsemmisítését látta. A nemzeti veszteség átérzése csak fokozta akaraterejét. Sebesülten, a régi sebek kiújuló fájdalmával, folytonos nélkülözések között érkezett társaival török földre.

Bem, a minden tettében megnyilvánuló igazságérettől hajtva, Kosuthnak írott levelében elismeréssel adózik a száműzetést vele hűségesen megosztó, kis csapatról.

«Nem szökevények ezek, akik gyáván elhagyták hazájukat, hanem vitézek, akik az utolsó pillanatig harcoltak velem együtt s akik egykor majd a jövődő magyar hadsereg magja lehetnek.»

Ez a néhány sor is tanuságtétel amellet, hogy Bem, ha látszólag megadással is viselte a száműzöttek sorsát, befelé egy pillanatig sem adta fel a küzdelmet.

A menekülők különböző csoportokban és időben érkeztek, de szeptember elején már mind együtt voltak Viddinben, amely a száműzöttek első állomása volt. A több mint 5000 főből álló csapatot nem lehetett a városban elhelyezni, azért a katonaság a városon kívül álló térségen ütött tábor.

A főtiszteket a belvárosban szállásolták el. A hazát, otthont vesztett emberekre a száműzetésben a legnagyobb nélkülözések vártak. Foglalkozás nélkül csak a tétlenség, a rabsággal együtt járó, lélekölő semmittevésben synylódtak. A nagyobbára művelt magyar menekültek elszigeteltségükben a szellemi élet majdnem minden jótéteményétől meg voltak ott fosztva. Az első napokban, ha az életük biztonságban is volt, a jövő annál bizonytalanabbnak látszott. A sok nélkülözés mellett ez a bizonytalanság volt a legkínosabb. A kiadatásukról különböző formában keringő rémhírek állandó izgalomban és rettegettségben tartották őket. A nyomór, a szokatlan éghajlati viszonyok miatt fellépett betegségek, nagyon megtizedelték a honvédek sorát. Kossuth mindent elkövetett, hogy a menekültek sorsát némiképen enyhítse. Teljhatalmú ügyvivője, gróf Andrássy Gyula ezredes, által kieszközölte a Portánál, hogy a viddini magyar menekülteket tisztességes ruhával és élelemmel lássák el.

A Porta hivatalnokai barátságosan fogadták a szerencsétlen hazátlanokat és szabadságharcunk kiválóbb alakjai iránt hódoló tisztelettel viseltettek.

Bem legendás híre már megelőzte érkezését. A két *autokrata* nagyhatalom, Oroszország és Ausztria ellen küzdő lengyel tábornokot valami csodálatos nimbusz vette körül.

Úgy az orosz, mint az osztrák kormány tisztában volt vele, hogy a szabadságharc mindaddig nincsen véglegesen befejezve, míg ennek külföldre menekült vezérei még életben vannak. Ebből a szempontból indulva ki, még a hontalanok ellen is folytatta az üldözést.

Oroszország és Ausztria, felbátorítva Törökország tehetetlensége és a nyugati hatalmak azon közönye által, melyet ezek a függetlenségi harc ideje alatt tanusítottak, a menekültek kiadatását követelték. Ausztria a magyar, galíciai-lengyel és az osztrák, olasz, Oroszország pedig az orosz-lengyel menekülteket mint állítólagos alattvalóit követelte és igényeit mindkét hatalom régebbi szerződésekre alapította. Miklós cár az 1775-iki Kejnardzsci egyezsége, az osztrák kormány pedig az 1718-iki, passarovici és az 1739-iki nándorfehérvári szerződés egyes pontjaira hivatkozott. Konstantinápolyban, sőt a cár sajátkezűleg írott levelében parancsoló hangon követelte a szultántól a menekültek kiadását. Ugyanakkor a két hatalom, hogy fellépésének nagyobb súlyt adjon, előre tolt a török határ felé.

Az orosz és osztrák követek, Titoff és Stürmer gróf s a cár által Konstantinápolyba küldött rendkívüli követ, Radzivill, mindinkább sürgető és fenyegető követeléseikkel szünet nélkül ostromolták a török kormányt. A Porta már a kiadatás mellett döntött, de a szultán ünnepélyesen kijelentette, hogy nem akar gyalázatot hozni saját nevére, a vendégjog megsértése által, hogy kiszolgáltatassa ellenségeik bosszújának a szerencsétleneket, kik nála oltalmat kerestek és a cárhoz intézett levelében határozottan megtagadják az emigránsok kiadását.

Azt azonban belátta, hogy nem elég erős az osztrák és orosz hatalmakkal szemben, ezért Anglia és Franciaország képviselőihez fordult azzal a kérdéssel, hogy amennyiben a követelés visszautasítása háborúhoz találna vezetni, számíthat-e Törökország a két nyugati hatalom támogatására. Mind a két nagyhatalom képviselője igenlő választ adott.

A magyar és lengyel menekültek Oroszország és Ausztria által kívánt kiadásának megtagadása az egész európai diplomáciát élénk mozgásba hozta és a nemzetek figyelmét a török birodalom felé terelte, amely a magyar, lengyel menekültek kérdése miatt új politikai lehetőség központja lett.

A diplomáciai levelezésből világosan kitűnik, hogy az Ausztria és Oroszország által említett szerződésekben nem voltak olyan megállapodások, melyeket a menekültekre alkalmazni lehetett volna. Jog helyett most is csak az erő, a hatalom alapján akartak célt érni.

Az ellenséges hatalmak élénk színekkel ecsetelték a nagy veszélyt, mely a forradalmi elemeknek a török határ szélén való összpontosításából, nemcsak a szomszéd tartományokra, de Törökországra nézve is háramolhatik. Miután sürgető fellépésüknek nem volt más eredménye, mint az, hogy az ügy elintézését szándékosan halogató török kormánytól csak kitérő válaszokat kaptak, az osztrák követ kormányának ismételt felszólítása után, Ali basának küldött nyilatkozatában kijelentette, hogy a menekültek kiadatásának ügyében minden további halogatást tagadó válasznak tekint és ha erre nézve két nap alatt nem kap határozott választ, megszakítja a portánál a diplomáciai összeköttetést.

Mindazonáltal az óvatos nagyvezír mégsem akart ujjat húzni az orosz és osztrák udvarokkal és a kiadatás megtagadása után nemsokára, Fuad effendit Pétervárra, Mausurust Bécsbe küldte azzal a megbízással, hogy a menekültek ügyét minden idegen befolyás nélkül rendezzék. Azalatt pedig, hogy a diván határozata jogerőre emelkedjék a nagyvezír egyes diplomáciai fogással a Rusztsuk-Kinandsire, orosz-török szerződés alapján akarta a dolgot elsimítani. Ezen szerződés 2. pontja szerint, «ha a két birodalom azon alattvalói, kik felségsértési bűnt követtek el, itt vagy amott menhelyet akarnak keresni, nem hogy oltalmat találnának, hanem tüstént kifognak adatni, vagy üzenni azon országból, ahová menekültek, *kivéve azokat, akik akár Oroszországban, akár Törökországban a mohamedán vallásra térnének át.*»

Most már az egyezkedési pont utolsó feltételét kellett a menekültek által elfogadtatni. Az oroszokkal szembeni látszólagos engedékenység az orosz-török szerződésnek az alkalmas politikai pillanatban való életbeléptetése, a ravasz és számító Resid pasának messzemenő politikai tervét volt hivatva szolgálni és elősegíteni. Resid pasa, mint nagyvezír döntő befolyással bírt a külgyi politika irányítására. Felvilágosodott, messzelátó államférfi volt, aki minden lehetőet elkövetett a török birodalom érdekében. Jól látta, hogy a törököknek az oroszal folytatott háborúskodása milyen halálos csapást mért a török birodalomra s az abból eredt békekötések mennyire lealázták, meggyöngítették a fényes Porta tekintélyét. Legfőbb törekvése volt tehát az alárendeltség alól fölszabadítani a török birodalmat, mert amíg Oroszország fenyegető veszedelemként állott a tehetetlen Törökország határán, addig számolniok kellett azzal a rettegett lehetőséggel, hogy ki fogják őket szorítani Ázsiába. Törökország politikai érdekei tehát kívánatosá tették Magyarország és Lengyelország visszaállítását. Mikor aztán a magyar szabadságharc leverése után, a magyar és lengyel, olasz menekültek nagyszámmal tódultak a török földre és az európai szabadságmozgalmaknak olyan kiváló hősei, mint Kossuth, Bem, Dembinszky, Guillaume, Kmety stb. a török kormány oltalma alá helyezték magukat, ezt a körülményt Resid pasa az ő háborús céljai elérésére akarta kihasználni. Jól tudta, hogyha ilyen fontos személyeket védelmébe vesz, ezzel az európai közvélemény rokonszenvét biztosítja magának. Minden számítása mellett csak természetes volt, mint hogy egy vitéz nép fia, tisztelettel adózott a magyar bátorságnak és a szabadság kiváló alakjai iránt hódolattal viseltetett.

Bem tábornok legendás hire már megelőzte érkezését. Megkülönböztett tisztelettel bántak vele.

A háborús párt és elsősorban Resid pasa, politikai elgondolásukban nagy szerepet szántak az oroszokkal szemben annyi diadalt aratott lengyel hősnek. Resid pasa abban a biztos reményben, hogy az Oroszországgal való háború után vonná a fölkelést Lengyelországban és Litvániában, folytatta politikai tervezettségét. Megbizottai által felszólította a menekülteket, hogy térjenek át a próféta hitére, ígérve, hogy mint a szultán alattvalói a Porta olyan oltalmat nyújthat nekik, amilyenben mint osztrák, vagy orosz alattvalókat nem részesíthetné.

Czajkovszky és Andrássy magyar-lengyel ágensek levélben igyekeztek honfitársaikat a nagyvezír ajánlatának elfogadására rábeszélni. A tömeges áttéréstől ők is messzemenő politikai következményeket vártak. Amennyire örültek a menekültek a ki nem adás határozatának, annyira zavarba hozta őket ez a felszólítás. Az emigráció vezetői körében is nagy izgalmat okozott a Porta felszólítása és a teljesen ellentmondó vélemények meghasonlást idéztek elő. Az emigráció két pártra szakadt. Kossuth, Mészáros, Batthyány, Dembinszky, Zsimoiszky határozottan elleneztek az izlámra való áttérést. Viszont Bem más szempontból ítélte meg a helyzetet. Hiszen ő, aki a lengyel elnyomatás korában született és már az anyatejjel magába szívta az ősellenség, az orosz elleni gyűlöletet, minden utat elfogadhatónak tartott, amely az orosz hatalom megdöntésén keresztül hazája szabadságának kivívásához vezethetett.

Sem az érthető izgalom, amely az életsorsok felett való döntés idejében a száműzöttek között uralkodott, sem a Kossuth és pártjának állásfoglalása nem zavarták meg és nem befolyásolták Bem politikai elgondolását. Világosan látó fejvel mérlegelte a helyzetet, mikor a valószínűnek látszó orosz háború kitörésére alapította számításait. Ő, akit a Porta megkülönböztetett tisztelettel kezelt, az oroszverő hősnek kijáró hódolat mögött, megsejtette a török háborús párt számítását. Már magában az a körülmény, hogy Törökországnak nem voltak tapasztalt és képzett hadvezérei, eléggé igazolták Bemnek azt a feltevését, hogy a törökök milyen reményeket fűznek az ő hadvezéri képességeihez. Ezt a feltevését még jobban megerősítette és igazolta a Resid pasa felszólítása.

A nagyvezír terve, amely szerint az orosz háborúban Bem tábornokra biznák az egyesült magyar és török haderők fővezérségét, teljesen megfelelt a Bem elgondolásának. De mint ahogy ezt egy későbbi levelében Teleki Sándor grófnak megírta, az is nyilvánvaló volt előtte, hogy Lengyelországban nem nyílna tere hadiakció kifejtésére, mert a többségben lévő demokrata-párt őt, mint arisztokratát nem tűrné meg vezetőserepben. Ezért egyelőre csak a távolból akarta hazáját szolgálni.

A politikai okok tehát teljesen az áttérés szükségessége mellett szóltak. Bem, a hadvezér, a politikus, habozás nélkül fogadta el az áttérés gondolatát, hiszen barátai körében már korábban kijelentette, hogy törökké lenni sem tétovázna, mert úgy talán és csak úgy lenne alkalma a muszkával veredni, «ezen lehetőségért pedig nem törökké, de ördöggé is szívesen lenne». De arról már hallgat a krónika, hogy Bem, az ember, a mentalitásában és minden tettében annyira keresztény léleknek mit jelenthetett a gondolat, hogy ősei hitéről elszakadjon. Mert ha a józan éleslátással gondolkozó agy, egy szent célt szolgáló szükségesség eszközének tekintette is az áttérést, de benső

énjének bizonyára nagy tusát kellett vívnia, amíg az európai keresztény kultúráért, a kereszt győzelméért harcoló ősök leszármazottja vállalta, hogy áttér a mohamedán hitre. Egész önfeláldozással teli harcos életének hőstettei között talán ez volt a legnagyobb.

És Bem tábornok, az annyi harcban járt kávébarna atilla helyett a török basák ruhájába öltözött, a vezér jöttét már messziről jelző, fehértollas csákját felcserélte a vörös fezzel. A történelem könyvében annyi nagyszerű győzelemmel béirt Bem tábornok neve helyett a Porta Murad Ferik pasa névvel tisztelte meg. Ő volt az első magyar tiszt, aki felvette a mohamedán vallást Viddinben, 1849 októberében.

Példáját a főtisztek közül is számosan követték. Igy Kmety és Stein ezredes is áttértek az izlám hitre.

A török kormánykörökben Bem áttérését nagy nyereségnek tartották.

Az osztrák kormány jól ismerte a menekültek körülményeit, rögtön felfogta az áttérés nagy jelentőségét és ezért Hauslaub tábornokot azzal a megbizatással küldte Viddinbe, hogy azokat a honvédeket, akik a száműzetésből haza akarnak térni, hozza el magával. Hauslaub okos fortéllal fogott hozzá küldetése végrehajtásához. Viddinbe érkezve egy kiáltványt intézett a menekültekhez :

«A császári- királyi ausztriai kormány értesülvén afelől, hogy alattvalói közül többen szomorú állapotban vannak itt és kívánságuk volna visszatérni, atyai gondoskodásától ösztönözve elhatározta, ezen valódi megbánással eltelt s általán véve inkább elcsábított, mint szándékosan vétkezett polgároknak alkalmat nyújtani a hazába való visszatérhetésre s ennek eszközlése végett engem ide küldeni. Az összes legénység számára őrmestertől lefelé, amennyiben osztrák alattvaló, a hazába büntetéstől ment visszatérés biztosítatik, de olyan kikötéssel, miszerint alkalmasnak találtatván, a császári- királyi hadseregben előbbi rangjuk tekintetbevétele nélkül fognak besoroztatni.»

Ez a felhívás különböző hatást váltott ki a menekültekből. Guillaume tábornok és Vay László gróf a legnagyobb tüzzel agitáltak amellett, hogy a menekültek ne adjanak hitelt az ígért amnesztiának. Bem proklamációt bocsátott ki a lengyelekhez, amelyben fényes ígéretekkel csábította őket az áttérésre és maradásra. De a menekülők szívében élő honvágy a Hauslaub segítségéül szegődött. A honvédek nagyszámban jelentkeztek a visszatérésre és Hauslaub sikeres küldetése befejeztével 3050 emberrel szállt fel a haza induló hajóra.

Ebben az időben egy fiatal magyar tisztből álló küldöttség jelent meg Ihász ezredes vezetése alatt Bemnél, arra kérték, okolja meg áttérését és mondja meg nekik, hogy ők mit tegyenek. Bem erre azt válaszolta, hogy az életének egyetlen célja a szabadság kivívása és Törökországban, mint török alattvaló többet használhat a magyar ügynek. Inti azonban a fiatal magyar tisztet, hogy ne kövessék példáját, mert az ő helyzetük egészen más. Ők még fiatalok, tanuljanak, képezzék magukat és még a jövőben lehet elég alkalmuk hazájukért küzdeni. Mint muzulmánok viszont nem használhatnának a magyar ügynek.

A cár eközben meggyőződve a francia és angol kormányoknak a törököket pártoló politikájáról, engedett addigi álláspontjából. Elállott eddigi fenyegető követeléseitől és Ausztriával egyetértve, már csak azt kívánta, hogy a menekülteket távolítsák el Törökországból. (Vége következik.)

Hosszabb húza-vona után, mert a Porta vérszemre kapva, nem nagy kedvet mutatott hozzá, hogy az izlámra áttért kiváló hadvezértől megváljon, véglegesen döntést hozott a menekültek ügyében. Eszerint Kossuth és társai Kiutahiába, azok a menekültek pedig, akik áttértek a török hitre, Aleppóba lesznek *belebbezve*. Ali pasa török külügyminiszter 1849 november 22-én kelt jegyzékében a szultánnak erre a kérdésre vonatkozó elhatározását a következő szavakkal adta tudtára Titof orosz nagykövetnek:

«Minthogy a cárnak azon kifejezett óhajtása, hogy az izlámra áttért menekültek Ázsiának valamely távoli török tartományába legyenek belebbezve, megegyzik a szultán szándékával, Ófensége úgy találja jónak, hogy a menekülteket Aleppóba szállítsák.» Ez ellen a határozat ellen már nem lehetett fellebbezni. A Viddinben maradt menekülteket különböző csoportokban indították útnak az ország belseje felé. Bem társaival október 30-án hagyta el Viddint. Első állomásuk Sumla volt. Stambulba érkezve, Abdul Madzsid szultán, aki látni akarta az oroszverő Bem tábornokot, személyesen ment kíséretével az emigránsok hajójára. Végignézett a szabadságharc hősein, hosszasan eltűnődött, majd ismét Bemre függesztve tekintetét, részvételleljesen szólt kíséretéhez.

— Kár ezekért a vitéz emberekért, kár, nagy kár, hogy így történt.

Aleppó város határában a helyőrség és lakosság élén, az aleppói pasa fogadta Bemet nagy ünnepséggel.

Bem társai rendre szétszóródtak, de ő egész emigráns életét Aleppóban töltötte. Kíséretében volt Kmety tábornok is, akiről Bem azt írta Teleky Sándornak, hogy magányát csak a Kmety otllete édesíti meg. Bem nem tanult meg törökül, így az aleppói pasával és alantasaival, tolmács útján érintkezett.

Aleppóban még egyszer bebizonyította nagyszerű hadiképességeit. 1850 őszén 30—40.000 főnyi arab és beduin felkelő sereg támadta meg Aleppót. A felkelők mindenütt raboltak és fosztogattak. Bem megüzente a váli pasának, hogyha rábízta a védelmet, ő hamarosan legyőzi a lázadást. A pasa örömmel fogadta az ajánlatot és megbízta a védelem megszervezését.

Bem, a terep megsejmlélése után, a gyalogságot földött árokba helyezte és az ágyukat köralakban állította fel. A beduinok a városhoz közeledve, nem találtak ellenállásra vérszemre kaptak és rohamra indultak, de beléshaladtak Bem elrejtett ágyúiba, ezek kartácsützet zúdítottak a támadókra. Az ágyútűz okozta pánik és pusztítása után az ellenség megfutamodott. A lázadás le volt verve.

A harci tűzben az ágyúk mellett Bem megint elemében volt. Az oroszlán bátorsága «Arslan gibi» magyar pasa híre az egész arab vidéken szájról-szájra járt.

De Bemet nem elégítette ki az arabokkal folytatott verekedés. Mindig abban bízott, hogy még egyszer összemérheti kardját a gyűlölt ellenséggel, az orrosszal.

Barátjához, Ostrinski Krisztiánhoz intézett levelében már előre meg-

jövendőli a krimi háborút. Ez a levél is, melyben politikai elgondolásait fejtegeti, tanuságtétel amellet, hogy Bem a száműzetésben is folyton a nemzeti ügy érdekeit akarta előmozdítani. «Az orosz ágyúk hangjára Erdélyből Magyarországra siettem, írja, de már késő volt. Az árulás meghozta a maga gyümölcsét, a csüggedés általános volt. Megtört szívvel utolsónak hagytam el Magyarországot és a török kormány védelme alá menekültem. Biztosíthatom Önt, hogyha idejében adták volna át nekem a magyarországi hadsereg fővezérségét, sem egy orosz, sem egy osztrák nem hagyta volna el éle az országot.

Ha Magyarország veresége gyászba borította ezt a derék nemzetet, az összeomlás következményei még a nemzeti ügy javára szolgálhatnak, mert Törökország és a cár közötti viszály kitörése előttem elkerülhetetlennek látszik és ennek végleges eredménye csakis a lengyel függetlenség helyreállítása lehet. Törökország elég erős a moszkvai hatalom leverésére, hadserege ég a vágytól, hogy megbirkózzék az ellenséggel, az első jeladásra minden ember fegyvert fog ragadni. Nem túlzok ha azt állítom, hogyha támadásra kerül a sor, három-négyszázezer embert küldhetnek az orosz határokra. De ehhez elsősorban az szükséges, hogy a török kormány felszabadítsa magát a külföldi idegen politika gyámsága alól, amely megköti a kezét, különösen vonatkozik ez Angliára, melynek nagykövete, Lord Stratford, itten mindenható szerepet visz.

Ami pedig az ön és honfitársai tervét illeti, erről 1—2 hónap mulva lehet szó, mikor Konstantinápolyban leszek, ha ugyan Lord Stratford megengedi. Nem kételkedem benne, hogy a háború kitörése esetén a lengyel tiszteket örömmel fogják felvenni a török hadseregbe.

Ami az én jelenlegi helyzetemet illeti, a kormány a legjobb szándékkal van irányomban, a hadsereg nagyon ragaszkodik hozzám és a legmagasabb rangú tisztek is szívesen fognak alattam szolgálni. Egyik legkedvesebb reményem, hogy nemsokára egyesületünk tiszteletreméltó elnökére, az ön nagybátyjára bízhatom a nemzeti ügy irányítását. Az a kéz, mely ezeket a sorokat írja, mindenütt és mindig rendelkezésére fog állani.

Biztosítom önt, hogy a moszkvai járom alól való felszabadulás, miként életem legelső feladata, úgy életem utolsó gondolata lesz.»

A politikai tervek kidolgozása mellett, Bemnek, mint a török hadsereg mussorje-nek alkalma volt a török vezérkarnak a legújabb európai módon való újjászervezésével foglalkozni. Bem tehát joggal remélhette, hogy háború esetén rábízák a fővezérletet.

De a várva-várt orosz háború kitörése még mindig késett. Az idegen hatalmak gyámsága alatt szenvedő török kormány egyre jobban távolodott az orosz-török háborútól. És amint a háborús lehetőségek távolodtak, a nagy cél elérését gátló akadályok egyre szorosabb gyűrűvel zárták körül a lengyel aspirációk lehetőségét.

Itt következett be Bem életének a tragikuma. Ő, aki már mint ifjú érezte történeti elhivatottságát, aki mindent feláldozott az egész énjét betöltő nemzeti célért, aki a vallását is elhagyta, csakhogy jobban szolgálhassa a magasztos célt, most rendre eszmélt rá, hogy életének ez utolsó, talán legnagyobb áldozata hiábavaló volt. Ennek a tudatnak a hatása alatt élete utolsó évében mindenkitől visszavonult, menekült társaival is alig érintkezett. Sétái közben is csak elvétve váltott néhány szót kísérőivel. A nép ezt a mohamedán felfogáshoz híven, a szentség jelének vette és ezért különösen tisztelte.

Csöndes visszavonultságában ügylátszik, sokat foglalkozott áttérésével, mert betegsége előtt, Teleki Sándor grófhhoz intézett utolsó levelében szükségesnek tartja megmagyarázni, hogy mi indította őt az izlám felvételére.

«Isten nem emberi, hanem isteni értelemmel itéli meg tetteink rugóit, látja, hogy nem egyéni becsvágy miatt határoztam el az őseim vallásától való eltávolodást, hanem, hogy ezen az utolsó úton, amelyet még magam előtt látok, kivívjam a két elnyomott testvérnemzet függetlenségét és hogy feláldozva a formát, nem változtattam meg a szívet, amelyben az Ő benne való hit megmaradt.»

Majd Resid pasa politikai terveivel kapcsolatosan a következőket írja :

«Látod, hogy milyen terveket szövünk itten és ez okból megérted és megmagyarázod másoknak is miért vettem fel az izlámot. Hiszen mint keresztény semmit sem tehetnék itt ez ügyben és nem csinálhatnék olyat, ami közelebb hozza Lengyelország és Magyarország szabadságát, holott, mint a török hadsereg mussorja már tevékenykedem útmutatást adva a török vezérkarnak, ezen kiválóan és nemes nemzet hadseregének, a legújabb, európai módon való újjászervezésre. Igaz, hogy ez okból Oroszország és Ausztria kieroszakolták Aleppóba való internálásomat, de ez nem akadályoz abban, hogy ezeket az ügyeket kiküldöttek útján intézzem és remélem, hogy tavasszal elkerülök innen. Azt hiszem, hogy huszárjaim addig elegendőképen kijavítják lovaikat, hogy azután újból harcba vezethessék.»

Mint látjuk, sorai között újra felcsillan a lengyel szabadság feltámasztásába vetett hite. Bem leveléből az is kitűnik, hogy honfitársainak ellenséges magatartása mély nyomokat hagyott a lelkében. Az ellene felhozott vádakkal szemben, az igazát érző ember nyíltságával tárja fel a lelkét egykori dicsőségének tanuja előtt, mikor ezt írja :

«Visocky és a hozzá hasonlók minden tettemet elfogultsággal ítélik meg, mert számukra mindig arisztokrata és királypárti vagyok. Nem akarják megérteni és soha sem értették meg, hogy mindenekfelett katona és jó lengyel vagyok.»

És ha királypárti vagyok és voltam is, ez nem akadályozott meg abban, hogy küzdjek az elnyomott népek szabadságáért, csak hogy másképp fogom fel ezt a szabadságot, mint a mi demokratáink és ifjúságunknak általuk megfertőzött része. Innen ered, hozzám való egész kedvetlenségük.»

A magyar nemzeti ügyért annyi áldozatot hozó vezér még egy utolsó üzenetet küld a magyar ifjúságnak.

«Azt szeretném, hogy hangom elérjen az egész magyar ifjúsághoz, amely mindig annyi bizalmat helyezett belém és hogy megóvja őt attól az örvénytől, amelybe Lengyelországot éretlen honfitársai taszithatják. Irja fel tehát a magyar ifjúság jelszöként zászlajára : a Magyarország függetlenségéért való harcot s egyuttal a harcot nemcsak a magyarok elkotmányos jogaiért, de a köztük lakó más nemzetkért is. De maradjon hideg a demokratikus eszmék iránti jelszavakkal szemben, mert ezek az országot csak anarchiához vezetnék.»

Bem levelében egy fenkölt lélek hitén keresztül az élettől mind jobban távolodó ember búcsúhangja érzik ki. Élete nagy céljának eredménytelensége miatt már a búskomorság felé hajlott és szinte profétai ihlettől megszállva, látó szemekkel nézett bele a jövőndöbe, mikor utolsó biztatásként írja Telekinek :

«Nyugtasd meg az én drága magyarjaimat, hogy nem tartozom azok

közé, akik a veszteség következtében kétségbeestek Magyarország jövő függetlenségét illetően, épügy, amint sohasem tartoztam azok közé, akik kételkedtek Lengyelország jövő függetlenségében, dacára annak, hogy elnyomták az 1831. évi felkelésünket. Erősen hiszem, hogy mindkét ország egyidejűleg nyeri vissza függetlenségét, hogy azután unióban egyesülve kölcsönösen támogathassák egymást a közös nyugati és keleti ellenségeink ellen».

Ez volt Bem utolsó üzenete a magyarokhoz. A rossz *klima* nagyon aláásta egészségét. Legyengült szervezete nem tudott megküzdeni azzal a lázas betegséggel, amely hirtelen lépett fel nála. Orvosai hiába igyekeztek meggyőzni róla, hogy a kertek mélyén fekvő, nedves lakása milyen súlyos kihatással lehet betegségére, nem törődött intelmeikkel. Ő, aki mindig a predesztináció híve volt, azt vallotta, hogy úgysem kerülheti el azt, amit a Sors reámért. Egész életén át a legnagyobb önuralommal viselte testi szenvedéseit és most sem vette számba betegségét. Mindenképpen meg akarta nyugtatni aggódo környezetét, azt állítva, hogy jobban érzi magát. De a javulás helyett állapota egyre aggasztóbbá vált. Betegágyához hívott orvosai egyhangúlag kijelentették, hogy nincsen mentség számára.

A nagy küzdő, aki Európa különböző harcterein annyiszor nézett farkasszemtel a Halállal, szárnyszegetten, megadásra készült az utolsó találkozóra. Régi feljegyzések szerint, a nagy búcsúzás utolsó órájában, keresztény papot hivatott magához. Ennek a feltevésnek a szavahihetőségét igazolják a Teleky Sándorhoz intézett levelének önigazolásai is. Az élete végén már meghasonlott lélek, az örök búcsú pillanatában talán szükségét érezte, hogy a vallás békés, zsongító narkózisába merüljön. Egész lelki *konstrukciója* a krisztusi elvek alapján épült fel, küzdelmes életének minden tetteiben az igazi keresztény szellem nyilvánult meg, így tehát *pszichikailag* is elfogadható az a feltevés, hogy mint keresztény óhajtott meghalni.

A törökök, az izlam szertartás szerint, a hősöknek kijáró, kegyeletes hódolattal temették el Aleppo városában. A sírja fölé emelt hatalmas emlékmű sírfeliratában a törökök büszkén vallják magukénak a nagy halottat: «A dicső Murat pasa, aki menedéket talált a török udvarnál, megtagadta előbbeni vallását és mohamedánná lett. Szerencsések az anyák, kik olyan gyermeket hordanak méhükben, mint ő volt. De fájdalom, nagy a mi veszteségünk! A Sors kíméletlen volt e nagy emberrel szemben. Ezen dicsőséges hős életének fonalát egy csapással elvágta a halál Aleppo városában».

Murat pasa meghalt, — de Bem tábornok, «Bem apó» tovább élt a történelemben, a szabadságért küzdő nemzetek szívében és tovább él az emlékezetére emelt és lerombolt szobrok roncsaiban.

Ő, aki egész életén át csak adakozott, a halálával is egy nagy ajándékot adott pusztuló nemzetének, a romokból való újjáépítés céltudatos akarását, a nemzeti hitvallás szent tüzét, amely felemésztette az ő életét is. De milliónyi szikra lángolt fel a tűz nyomán és ennek a messze világító, életet adó fényénél támadt új életre a szabad Lengyelország.